

BORGEHAGE

– grannen till det kungliga Solliden

En by med namnet Borgehage har funnits sedan 1830-talet. Dessförinnan fanns det inom Borga Hage, ekplanteringsområdet, några små gårdar och ett par torp tillhörande Kungsgården. I husförhörslängderna finns de upptagna under Kungsgården, bland dem Södra torpet, som sedan 1600-talets mitt hade varit bostad för skogvaktaren som utövade tillsynen av den kungliga ekplanteringen. Det blev sedan ett torparboställe men friköptes på 1820-talet efter utmarksfördelningen och blev ett av den nya byns allra första jordbruk. Ett annat torp som utvecklades till bondgård var Rom, nere vid stranden av Kalmarsund. De verkliga nybyggarna var dock de som bosatte sig utanför ekplanteringskalkstensmuren, den mur som sträckte sig två kilometer söderut från "helvetesgrind" vid slottsruinen längs med Kungsgårdsalvaret och från landborgen ner till stranden vid torpet Rom.

När kronan sålde utmarkerna och tillät inlösen av ekskogen växte en by fram. Historien förtäljer att det var den 6 maj 1813 som konungen Karl XIII tillsatte en kommitté ("Committéen för Utmarksdelningen"). Den skulle ansvara för genomförandet av delningen av de kungliga ekplanteringarna och utmarkerna. Delningen skedde enligt direktiv som gavs i Kungl. Maj:ts brev till kommittén den 29 oktober 1816. Reformen kom att få en stor betydelse för jordbruksnäringen på Öland. Utmarksarealen inom Ölands Norra Mot, till vilket Repplinge hörde, var avsevärd. Det var den ryktbare - men också beryktade - Axel Adlersparre som ledde kommitténs arbete såsom ordförande fram till dess upplösning den 30 juni 1819. Han var den drivande kraften vid genomförandet av utmarksdelningen.

Öland är ju långt ifrån något skogslandskap, men på ön fanns det inte enbart ekskogsplanteringar utan också de s.k. "tallarna". (Köpings Tall, Lindby Tall, Rälla Tall o.s.v.) Dessa ingick till en början inte i utmarksdelningen utan förbehölls kronan. Men 1821 års riksdag ändrade på detta och beslöt att även dessa kronoskogar skulle få säljas till gemene man. Det vara bara Bödaskogen som undantogs. Man trodde att skogarna och "tallarna" skulle komma att vårdas bättre i enskild ägo. Detta antagande slog ordentligt fel. Flera skogsområden blev offer för spekulation, och det var de pekuniära övervägandena som kom att fälla utslaget. Det blev lätt och framför allt billigt att förvärva skog. Därför blev t.ex. delar av Österskog skövlad, den skog som ingår i vad man idag kallar Midlandsskogen. Man insåg snart hur fatalt 1821 års riksdagsbeslut blev för de öländska skogsbestånden. Borga Hage ekplantering kom att stå kvar ganska orörd under 1820-talet. Större delen av den tillhörde Borgholms kungsgård och var skyddad från avverkning. Senare blev den ju också naturskyddsområde.

Området i söder blev enellertid uppdelat och inlöst genom erläggande av ekskogslösen. Denna lösen var fastlagd i en Kungl. Förordning den 28 oktober 1830. När ekskogslösen erlagts av markägaren erhöll denne ett protokollsutdrag i vilket det hette att "Kongl. Maj:t och Kronan nu och för evärdeliga tider afstår allt anspråk på den skog hvartill Jordägaren, genom förberörda lösen oinskränkt ägande- och dispositionsrätt sig förvärvat". Utmarksdelningen medförde att det kunde växa upp ännu en by inom Råpplinge socken. Den kom att kallas Borgehage. 1830 fanns det ett 20-tal markägare, men få av dem var bosatta i Borgehage. En stor del av utmarkerna hade köpts upp av tryggestadsbönder. Men det var inget fel på nybyggarandan i utmarksområdet. Snart fanns det några mindre gårdar nedanför åsen. Man röjde och plöjde upp marken på slutningen mot

Kalmarsund. Stubbrytare, järnspekt och starka armar, idogt arbete av nybyggarna och deras familjer, skapade odlingsbar mark. Det fanns inte många hästar, utan oxar fick dra plog och harv. Under de första decennierna handlade det om blygsamma försök att odla jorden.

Borgehage blev en by med den för de öländska byarna så karakteristiska bebyggelsen. Bondgårdarnas bostadshus var små stugor med spåntak, eller i de flesta fall torvtak. Torven tog man i kärr och mossmarkerna i tryggestadsmarken. Torvtäkterna blev så småningom till vattenfyllda kärr. En och annan stuga var målad med faluröd färg, men mestadels var de gråa. Ladorna var byggda med kalkstensväggar i den del där ladugården fanns och i övrigt med liggande ekplank. Taken var täckta med halm eller vass. Längst ner i byn blev ladorna sammanbyggda. Borgehages ladulänga gav byn samma prägel som andra typiska ölandsbyar. Man byggde på detta sätt för att erhålla ett skydd mot den nordostliga blåsten, den som på vintrarna blev till "fåk".

Detta är benämningen på den fruktade nordostliga snöstormen. Men längorna kunde bli fatala ur brandsynpunkt (vilket Tribergabranden 1920 ju skulle komma att visa). Bostadshuset var i 1800-talsbyn mestadels belägna väster om ladorna. I viss mån hade man skydd mot "fåken" genom byns läge strax nedanför landborgen. Men det fanns stugor, t.ex. "backstugorna", som inte hade skydd av någon lada eller uthus. En och annan stuga var sammanbyggd med utrymmen för kor, grisar och höns. Ett exempel på detta var änkan Cajsa-Lisas stuga i övre byn. En dörr ledde direkt från köket till gris- och hönshuset! Dels var det väl praktiskt att ge grisarna direkt av köksavfallet (potatisskal och annat) och dels var det nära att hämta äggen på morgnarna! Men utrymmena var samtidigt så belägna att de skyddade mot "nordosten".

Ekskogen var en tillgång, och efterhand erlade jordägarna den föreskrivna lösenavgiften. Den 15 mars 1853 erhöll t ex hemmansägaren Carl Johan Johansson, f. 1819, ett bevis från landskontoret i Kalmar som bekräftade hans lösen, ett belopp av 2 Riksdaler och 4 skilling Banco. Han ägde tillsammans med hustrun Kajsa Magnusdotter, f. 1820 ett hemman i Borgehage, med en areal av 21/512-dels mantal. Men de bodde i Strandtorp. Husförhörslängden för året 1855 visar att det fanns 27 hemman i byn. Alla hade inte mera åkermark än vad som krävdes för det egna levebrödet, och några hade inte ens det. Torpen Rom och Rengekulla nere vid sundet hade lä av ekskogen ovanför, och där fruktade man troligen nordvästvinden mera än den östliga. Ladan på torpet Rom låg också öster om stugan. Svårast för torparna var de snörika vintrarna. Det var svårt att köra till Kungsgården uppför bygatan även med häst och släde. Då isen på Kalmarsund bar kunde man färdas på denna längs stranden ända till Borgholm.

Det var människor i vad man kallar "små" omständigheter som kom att bosätta sig i byn. Detta kan man se av husförhörslängderna från 1800-talets mitt. De kom förvisso inte till "det dukade bordet". Det var segt virke i dem som rensade utmarksåkrarna från sten och stubbar. Några av dem som kom till de nya bosättningarna hade kanske misslyckats här i livet och stod upptagna såsom "fattighjon". Dessa arbetade åt bönderna enbart för den egna försörjningen. Där fanns sådana som betecknades som "tjuftar" och var dömda för både 2:a och 3:e "resans" stöldbrott men också de som kanske gjort sig skyldiga till någon enstaka stöld. Bland dem var t.ex. Johan M., f. 1820, som blivit dömd till straffet 89 dagars "vatten och bröd" för "tjufnadsbrott". En annan var pigan Brita-Lisa C., f. 1805, som bodde i byn med en "oäkta dotter", f. 1843. Denna piga hade vid vintertinget 1842 blivit dömd för "lägersmål" (en äldre benämning på gifta personers konsumgånge

utanför äktenskapet). Möjligen var den stackars dottern följden av detta "brott".

I byn fanns också en "suput" som brukade misshandla sin sju år äldre hustru. Han var finkad i Borgholm för fylleri flera gånger men hade 1855 lovat bättring och nykterhet, allt enligt husförhörlängden. Paret hade tre små barn, av vilka det yngsta, Brita, f. 1855, dog samma år. Kanske var det dotterns död som gjorde att han, enligt kyrkboken, ville ändra sitt liv? Det finns anteckningar om andra av samhällets olycksbarn som stod under socknens och kyrkans uppsikt. En annan man i byn blev i mars 1844 ålagd s.k. "uppenbarlig kyrkoplikt" efter att ha blivit straffad två gånger för stölder och inbrott. Han var inte den ende i byn med sådan belastning.

Man kan bara ana den sociala misären i Borgehage by under de första femtio åren. Barnadödligheten var hög och berodde till stor del på undernäring och därmed nedsatt motståndskraft. Dödorsaken kunde vara t.ex. lunginflammation såsom följden av idag triviala sjukdomar som mässling, vattenkoppor och kikhosta. Bland de äldre i byn var det främst lungsoten som skördade sina offer. I dödboken står dödsorsaken ibland bara angiven som "bröstlidande". I några fall anges den vara "kräftan" (cancer). Många dog av dessa sjukdomar i 50 - 60-årsåldern, men andra dog yngre än så. Den 9 februari 1879 dog t.ex. arbetarhustrun Emeli Amalia Persdotter i en ålder av 22 år, 8 månader och 10 dagar och den 16 januari 1880 den unga bondhustrun Ida Gustava Nyström, 24 år, 6 månader och 16 dagar. Borgehages under 1870-talet äldsta invånare var undantagsänkan Anna Svensdotter. Hon dog den 16 oktober 1877 vid 90 års ålder.

- Nöden i landet återspeglas också i statistiken över utvandringen. 1860 utvandrade 803 personer och 1865 var antalet 6.691. Men året 1869 var det sammanlagt 39.064 personer som lämnade landet. Det öländska jordbruket kunde inte ens vid normala skördar föda befolkningen. Denna ökade avsevärt under 1800-talet. Repplinge socken, med en yta av 45,11 kvadratkilometer, bestod av 1.238 hektar åker, 473 d:o ängsmark och 397 hektar skog. År 1805 hade socknen 803 invånare, men 1880 var antalet det högsta någonsin, nämligen 1.210. Det är under det följande decenniet som den största utflyttningen från Borgehage by noteras. I så gott som varje gård var det ett eller flera av de vuxna barnen som sökte sig bort från byn, och flera utvandrade till Amerika. Men för de gamla "fattighjonerna" fanns det inga andra alternativ än fattighuset i Repplinge. Barnadödligheten förmörkade tillvaron, och på 1830-talet härjade kolera. År 1834 dog totalt 12.637 personer i Sverige och av dem 5.011 på landsbygden. I Kalmar län stannade dödssiffran dock vid nio.

Öland var glest befolkat, vilket kanske gjorde att endast ett fåtal dog i just denna sjukdom. Nutidens människor har kanske svårt att föreställa sig hur folket hade det i en fattig by som Borgehage under nödåren på 1850-talet. Människorna svält. Det gjorde de också i Böda, där bönderna gjorde uppror mot jägmästeriet i kronoparken. Det var i mars månad, och man behövde ved. För att förhindra trädfällningarna tvingades makthavarna att kommendera dit ett hundratal man ur Kalmar regemente. Mot sig hade de bönder beväpnade med liar och yxor. Konflikten blev bilagd, men under decenniet var det hungerkravaller på många orter i Sverige. Det var svältens år i landet. Men det fanns en fin gemenskap mellan människorna i den lilla byn Borgehage som hjälpte dem att komma igenom även de svåra tiderna. Borgehages bönder var fria, men det var inte torparna. De var ofta tidigare legohjon.

1858 avskaffades den stränga legostadgan, och tjänstehjon fyllda 18 år kunde få sig en areal på

något tunnland tilldelat. De fick själva bygga sig stugor att bo i, och det blev förstås de enklaste tänkbara. Marken var obruten, och torparna nere vid Kalmarsund fick slita hårt med uppodlingen av den leriga jorden. De tilläts bara ha en häst och ett par kor. Ett ständigt problem för torparna nere vid stranden var vattenförsörjningen, Man kunde inte gräva några djupa brunnar med risk för att vattnet skulle bli uppblandat med sjövattnet. Men de kom att ingå i Borgehages bygemenskap och fick då hämta vatten ur bysamfällighetens "norra brunn". Den brunnen grävde byborna för att ha närmare till att försörja kreaturen i beteshagarna med vatten.

Under torksomrarna hämtade man vatten därifrån även för hushållen. Det svåraste året vad beträffar torka med missväxt som följd var 1868. Även under åren 1866-1867 hade det blivit dåliga skördar. Den kalla försommaren 1867 samt den heta och torra sommaren året därpå medförde extremt dåliga skördar. Torkan hade under dessa år näst intill katastrofala följder för jordbruken. En blick på notiserna i Ölandsbladet året 1868 talar sitt tydliga språk. Det var fattigdom och svält på ön. De exekutiva auktionerna var legio. Småbönderna var de som drabbades värst, då de inte hade några likvida medel. Man hade ju inte ens till livets nödtorft. I april 1868 kostade en tunna råg 19-20 riksdaler, korn och potatis 8-9. Äggen kostade 50 öre per tjog och saltad strömming 50 öre per val.

Under torkans år 1868 hade man i Borgholms stad planer på att utnyttja vattnet i den s.k. "jungfrubrunnen" i slottsruinen genom att en ledning från denna skulle dras ner till staden. Man överskattade kanske vattenmängden i brunnen, och en sådan åtgärd skulle knappast lösa problemen med vattenförsörjningen på längre sikt. Men även om det var ont om vatten blev årets septembermarknad ganska "våt". Spriten flödade trots att brännvinsförsäljningen upphörde klockan 16. Redan på marknadsaftonen var "kurran" fylld av allsköns berusade manfolk. I Borgholm var också brettleriet detta år ett stort problem. Skaror av tiggare drog från socken till socken på ön, och naturligtvis var marknaden ett tillfälle som inte fick försummas. Då lättade väl en och annan berusad på penningpungen. Tiggarna var inte väl sedda i staden, då man bl.a. fruktade att de kunde medföra smittsamma sjukdomar. Det hade t.ex. noterats fall av smittkoppor i Gärdslösa.

Alkoholen blev till en förbannelse även i den fattiga byn Borgehage. Den blev till tröst för en och annan under svältens år på 1860-talet men hade fatala följder för familjerna. Husförhörslängderna berättar endast en ringa del av tragiken, men anteckningarna ger i alla fall en aning om bybornas sociala förhållanden. Man hade alltför god tillgång till de destillerade dryckerna. Åtminstone i de största gårdarna fanns det "brygghus", d.v.s. gårdsstugor vilka i första hand användes till tvätt och byk, i andra hand vid ölbryggningen. Det var tillåtet att brygga öl för husbehov, och det gjorde man ännu en bit in på 1900-talet i en del gårdar. Främst bryggde man till skörde- och tröskveckorna men också till julen. Hembryggt öl, "bultöl", smakade kanske inte så gott som det "bajerska". När det skulle drickas barnsöl, vilket ju traditionen bjöd, blev det inköp i Borgholm. Men hur var det med brännvinet? Hembränningen förbjöds 1860, men nog destillerades det också under åren därefter. (Borgehagemjölaren August Anderssons kvarnbok, som också visar hushållets utgifter fr.o.m. 1896, upptar inte en enda kostnad för inköp av brännvin). Under nödåren i slutet av 1860-talet ökade dryckenskapen. En stuga i Borgehage by blev till något av en bykrog, åtminstone enligt vad den muntliga traditionen har berättat.

Brännvinet flödade också vid husförhören, kanske som mest efter det att prästens skjuts hade lämnat byn. Andra dryckeslag var de som hörde till bystämmorna och julkalasen.

Borgehage vid 1800-talets slut

När 1890-talet, seklets sista decennium, var inne hade förhållandena i Borgehage blivit något bättre. Av byns 216 tunnland var 92 uppodlade och 84 var ängsmark och betesmark för kreaturen. Resten utgjordes av den värdefulla ekskogen. Hur stort var då ett tunnland? Det ansågs vara den yta som kunde besås med en tunna utsäde. Närmare bestämt var det 4.936 kvadratmeter. Den logiska följdfrågan blir: Hur mycket rymde en tunna? I spannmål var det ungefär 146,35 liter eller 102,45 kilo. Vid mitten av 1890-talet malde Borgehages kvarn c:a 400 tunnor spannmål. Det handlade om böndernas och torparnas mäld. Man hade tillräckligt med mjöl till det dagliga brödet. En viss kvantitet såldes i Borgholm eller i Kalmar. Vetepriserna var högre i Kalmar, varför en och annan tog ångbåten - postångaren Öland - in dit.

Borgehage hade blivit en större by med flera gårdar. I den övre byn fanns det tre gårdar. Där var först och främst Jakob Eriksson-Lundberg, f. 1846, och hans hustru Karolina Larsdotter, f. 1854. Han ärvde gården efter föräldrarna, när Erik Lundberg dog i lunginflammation 1891 vid 83 års ålder. Makan Elin Månsdotter hade dött 20 år tidigare vid 65 års ålder. Jakob hade tidigare varit gift med f.d. pigan Ida Gustava Nyström, f. 1855, som avled i januari 1880. I det äktenskapet fanns inga barn, men den nya hustrun Karolina födde tre barn: Carl Axel Ferdinand, f. 1881, Signe Viktoria Anette, f. 1884 (död i januari 1886) och Erik Sture, f. 1898. Det blev sedermera den yngste sonen Erik som kom att utveckla gården till att bli Borgehages största jordbruk.

I oktober 1870 köpte båtsmanskorpralen Anders Krusell, f. 1835 i Greby och hans hustru Johanna Maria Petersdotter, f. 1830 i Kalmar, en borgehagefastighet som ägdes av Carl Johan Johansson i Strandtorp men hittills arrenderats av Anders Danielsson.. De hade kommit till Borgehage från Greby redan 1869 och flyttade in i den lilla stugan närmast bygatan. Innan dess hade Johannas mor, Cajsa-Brita Hultström., Anders Krusells svärmor, bott där. Hon hade dött den 18 maj det året. Stugan hade bara ett rum och kök .Jordbruksarbetaren Sven Peter Petersson, f. 1841, och hans hustru Anna-Maria Andersdotter, f. 1836, flyttade på hösten 1870 in i stugan. De hade hade då sonen Per, som var född 1867, och den nyfödda dottern Ida. Hon hade fötts den 16 mars 1870. Sedan föddes Elisabet (Lisen) f. 1872, sonen Johan, f. 1874 samt yngsta dottern Anna, f. 1881. Ett barn hade dött blott fem månaders ålder 1877 och ett annat 11-årigt 1890) Under 1880-talet var stugan alltså full, även om den äldste sonen Per snart lämnade hemmet. Han begav sig till Amerika. Anders Krusells son August Andersson, f. 1858, i mars 1891 gifte sig med grannflickan Ida Svensdotter, f. 1870. Ett par veckor efter bröllopet reste han till Amerika för att tjäna ihop pengar till gården och ett nytt bostadshus. Han kom tillbaka till julen 1893, d.v.s. två och ett halvt år senare! Ida fick bo med svärföräldrarna under tiden. När August kom tillbaka blev det snart barn i huset. Dottern Augusta föddes 1894 men levde bara ett dygn. 1896 föddes sonen Gustav och Ida kom att föda ytterligare sju barn, av vilka två dog i späda ålder. Vid sekelskiftet fanns det sammanlagt sju barn i de båda gårdarna.

Familjen Andersson-Krusells södra granne var Olof Petter Larsson, f. 1852 i Alböke, som sedan den 4 december 1883 var gift med Augusts syster Anna Karolina Krusell, f. 1861. Larsson - eller "OP" som han kallades - var en sjöman som slog sig till ro i Borgehage. Han hade tidigare varit gift med Stina Maria Petersdotter, f. 1840, och tillsammans med henne flyttat till Persnäs 1876. I yngre år hade "OP" varit skeppskamrat med August och seglat som timmerman på olika fartyg, och berättade senare i Ölandsbladet om sina upplevelser på världshaven. Makarna Olof-Petter och

Karolina Larsson fick sex barn: Aria, f. 1891 (död 1893), Selma, f. 1884, Hildur f. 1888, Maria f. 1891, Helge f. 1894 och Hedvig, f.1901.

Nedanför Jakob Erikssons gård låg vid sekelskiftet Carl G. Johansson-Wigs. Han var född 1837 och gift med Clara Samuelsdotter, f. 1831. De kom från Högsrum och flyttade till Borgehage då Wig tog avsked från flottan. Han var f.d. båtsman och kanonkommendör. De fick tre barn: Johan Fredrik, f. 1860, Gustav Gottfrid, f. 1863, och Alma Theresia, f. 1871. Wig lämnade familjen och vistades enligt kyrkböckerna på okänd ort de senaste 25 åren! Snart visade det sig, att han fanns i Amerika). Klara skötte till en början det lilla jordbruket tillsammans med barnen och de sista åren med hjälp av Jakob Eriksson-Lundberg. När Klara dog 1914 förvärvades hemmanet av honom. Klara Wigs lilla stuga stod kvar som grindstuga ute vid bygatan fram till början av 1940-talet, då den flyttades längre in på Erik Lundbergs tomt. Där står den kvar ännu idag som ett minne från den tid som flytt.

Mitt emot platsen där Wigs stuga stod ligger det hus som 1900 tillhörde Sofia Svensson, f. 1848, men som tre år senare köptes av torparen på Gustafsberg (Solliden) Alfred Andersson, f. 1870 i Köping och hans hustru Amanda, f. 1868 i Greby. När de 1903 kom till Borgehage hade de fem barn: Einar, f 1890, Albin, f. 1892, Elna f. 1895, Anna f. 1897 och Karl f. 1900. De fick ytterligare tre barn, nämligen Elis, f. 1904 (död 1932), Manfred, f. 1908 och Karin f. 1910. Det var nu åtta barn, ännu en av de många barnrika familjerna i Borgehage. Alfred och äldste sonen Einar for 1911 till Amerika och Amanda blev ensam med sju barn. Maken kom aldrig tillbaka utan skaffade sig en ny familj, hustru och fem barn (!), i Amerika, och "Manda" dog 1942.

Gården söder om "Mandas" ägdes vid sekelskiftet av Theodor Johansson, f. 1864. Han var son till Johan Svensson, f. 1822, och hans hustru Maja-Kajsa Andersdotter f. 1826. Liksom August Andersson hade han i början av 1890-talet åkt till Amerika och återvänt till hembyn med ett kapital som gav honom möjlighet att köpa en egen fastighet. Bredvid Johanssons gård låg en gård som år 1903 ägdes av Johan Karlsson, f. 1838 i Köping, och hans hustru Kristina Larsdotter, f. 1834 i Persnäs. De hade varit torpare på Fäholmen (Solliden) och hade fem egna barn samt tre fostersöner. Dottern Ida, f. 1870, gifte sig med Rickard Svensson och blev bosatt i Borgehage. Efter makens död bodde hon tillsammans med dottern Ingeborg och svärsonen Josef i föräldragården. Fastigheten längst i söder ägdes av Nils Johan Nilsson, f. 1845 i Alböke, och hustrun Stina-Maria Karlsdotter. Den köptes senare under 1900-talet av Gustav och Aurora Olsson.

Borgehages äldsta ännu bibehållna ladugård är den i hörnet av bygatan och ladulängan vid den nedre bygatan. Den är byggd av gårdens ägare Sven Magnus Nilsson, f. 1843 i Högby. Han gifte sig den 27 december 1873 med Stina Maria Persdotter, f. 1844 i Alböke. De fick fem barn: Maria, f. 1874, Sven, f.1876, Karl, f. 1879, Ester, f. 1880 och Magnus, f. 1885. Nilssons jordbruk var Borgehages näst största. I själva byn ägde han - utöver gårdstomten - även marken bredvid, på andra sidan bygatan, där än idag den gamla "backstugan" finns kvar. Den köptes senare av Artur Pettersson, f. 1867, som vid sekelskiftet också ägde marken söder om kvarnen, ovanför O P Larssons ägor. I granngården bodde Theodor Johanssons föräldrar, den blinde Johan Svensson, som var född 1822 i Hossmo, och Maja-Kajsa, f. 1826. Christina Sahlström-Johannesdotter, f. 1840, blev hushållerska då hustrun dog. Hon kom till byn från Norra Möckleby med sin dotter Selma Karolina, f. 1873, och dottersonen Johan August Alfons, f. 1895. Han var son till en annan av hennes döttrar, pigan Matilda Sofia Sahlström, som omkom genom en olyckshändelse ombord

på en ångbåt i december 1898.

Nästa gård söderut var den som ägdes av f.d. båtsmannen Johan Persson-Märseskot, f. 1844, och hans hustru Fredrika Gran, f. 1836. Han kallades populärt för "Maskot" i byn. Johan var son till "avskedade båtsmannen" Per Märskeskot och dennes hustru Elin Månsdotter och född i Borgehage. Han övertog föräldragården men arrenderade samtidigt torpen Rom och Ålevik av Borgholms Kungsgård. Det sägs att han dessutom brukade jorden på ännu ett torp - Rengekulla - när torparen "Kalle Skräddare" inte orkade med sysslorna längre. F.d. båtsmannen Johan Bruhn (f.1838) och hustrun Anna Svensdotter (f. 1842) med tre barn var "Maskots" närmaste grannar söderut. Ett av barnen, dottern Maria, född 1871, blev sedermera gift och bosatt i granngården. Hon gifte sig den med Johan Peter Svensson, f. 1874. Johan var en av de borgehageungdomar som hade åkt till Amerika på 1890-talet för att tjäna pengar.

Längst i söder bodde Sven Bengtsson (1827-1897), som i dagligt tal kallades "Sven-Bengt", med dottern Hilma Svensson (1866-1945). De tillhörde dock Tryggestad eftersom de bodde utanför byns södra gräns. Men de räknades som borgehagebor. Det gjorde också kungsgårdstorpen. Det största var Rom, som övertogs av f.d. blekingefiskaren Andreas Håkansson och hans fru Bengta i november 1895. Innan dess hade det under tio års tid brukats av Karl Johansson ("Kalle Skräddare") som bodde i det intill belägna Rengekulla. Håkansson friköpte båda torpen från Kungsgården år 1903. Han levde till 1922. Hans son Otto Håkansson (f. 1897) och hustrun Linnéa fortsatte att driva jordbruket).

Norr om byn fanns ingen bebyggelse av betydelse, men en av de allra första nybyggarna var Noack Persson, som till yrket var grundläggare. Det var han som 1873 ledde arbetet vid resningen av Carl XV:s minnessten vid Höjden ovanför Borgholm och senare även byggandet av Sollidens hamn. Han kom från Odensjö i Kronobergs län tillsammans med hustrun och en dotter. Fastigheten (som bestod av två tomter) skulle på 1920-talet komma att säljas till Ivar Kreuger och hans bror Torsten av dottern Alma. De lät där bygga det pampiga Hagaberg, en byggnad som av en och annan vilsekommen turist kommit att förväxlas med det kungliga sommarslottet Solliden! Det finns anledning att återkomma till detta.

Vid kvarnarna uppe på landborgen, eller "åsen" som borgehageborna kallar den, fanns det vid sekelskiftet tre hus. Två av dem stod på Lovisa Johanssons tomter. Det var ett hus nära kvarnen på den tomt där ett "missionshus" senare byggdes samt det hus på tomten bredvid som kom att kallas det "Stjerndalska". (I det sistnämnda huset bodde under 1900-talets två första decennier Karl Alexander Stjerndal och hans hustru Selma Karolina med åtta barn). Det tredje huset stod på Artur Petterssons tomt bredvid Lovisa Johanssons. Borta i den s.k. "tryggestadsmarken" fanns ett par stugor. De beboddes av människor som arbetade åt bönder i Borgehage och Strandtorp. Men de var kyrkoskrivna i Tryggestad.

Borgehagekvarnen

Byn hade under 1800-talets senare hälft en liten väderkvarn. Det var den s.k. "petterssonkvarnen", en mindre väderkvarn med ett par malstenar. Den stod på "åsen", på den krusellska marken, men den ingick i bysamfälligheten. Det gjorde också bysmedjan, som tillhörde August Andersson, och det gamla tröskverket (som drogs av hästar). Kvarnen blev för liten för byns behov. När August Andersson i slutet av 1893 återkom från sin vistelse i Amerika hade han planer på att skaffa en

egen kvarn, en större s.k. "tullkvarn". Tre veckor innan han reste till Amerika, i april 1891, hade han gift sig med grannens - Sven Petterssons - dotter Ida. Under två och ett halvt år i det stora landet i väster tjänade han ihop pengar till det nya huset som byggdes av fadern och svärfadern under hans bortovaro. Pengarna räckte också till att köpa en väderkvarn. Han köpte en sådan för 525 kronor. Ölands väderkvarnar har sin egen historia. De har funnits i århundraden, men de ökade dramatiskt i antal under 1800-talets första hälft. Sannolikt berodde det på att ekskogarna nu var tillgängliga och kunde lämna virke till de s.k. "stubbkvarnarna". Varje större bondgård skaffade sig minst en kvarn till gården; på vissa gårdar fanns det såväl en kvarn för sammäld som en för siktmäld. Det var ganska enkelt att mala med de mindre väderkvarnarna: man satte segel på vingarna och ryggen mot "kvarnhästen" och vred kvarnen upp i vind. Säden fylldes i "skruven" och släpptes ner i den s.k. "skon" genom att öppna "spjället", och det var färdigt att börja mala.

År 1820 fanns det 1.713 väderkvarnar på Öland. Av dessa var 38 s.k. "tullkvarnar", d.v.s. kommersiella kvarnar med vilka man valde mot en avgift i pengar eller "tull" av mällden. Fram till år 1894 fanns det bara en sådan "tullkvarn" i Repplinge socken. Den som stod i Tryggestad. Men nämnda år skaffade sig August Andersson i Borgehage en sådan. Ursprungligen hade den stått i Böda, men den kom sedan att bli en av de köpmannaägda kvarnarna i Borgholms utmark, d.v.s. den s.k. "kvarnmarken". Där stod också Strandtorpskvarnen, den stora "holländaren" fram till år 1900. Det var på 1890-talet som man började sälja ut borgholmskvarnarna. Till viss del berodde det på att området skulle komma att tas i anspråk för anläggningar i samband med den planerade öländska järnvägen. Man kunde i Ölandsbladet läsa t.ex. annonsen med lydelsen "En vädermjölkvarn stående på Borgholms stads utmark samt ett par nya obegagnade kvarnstenar finnas till salu. Köp kan afslutas med kronolänsmannen C. Pettersson, Nygård". Men det var ju dessutom så, att staden fick en ångkvarn. Den blivande borgehagemjölaren köpte sin kvarn av A P Danielsson för 525 kronor, på den tiden ett ansenligt belopp. Med åren skulle den visa sig vara en god investering. Kvarnen hade en stor kapacitet med sina två par malstenar. Enligt anmälan till industriregistret i Kalmar hade den 12 hästkrafter.

År 1896 hade August Andersson enligt en egen förteckning i "kvarnboken" 98 kunder i Borgehage, Strandtorp, Tryggestad och Svarteberga. I antalet ingick också Borgholms Kungsgård inklusive dess torpare och lärlingar. Bland torparna kan man exempelvis nämna Emma Hagman ("Hagmanstorpet"), Anders Petter (torpet på alvaret), Olaus Pers ("Slöjdartorpet", d.v.s. Kaffetorpet), Andreas Håkansson ("Rom") och Lena ("Elgens torp"). Genom kvarnboksanteckningarna får man en uppfattning om vilka borgehagebor som lät mala säd hos August Andersson. Det aktuella året var det 21 bybor förtecknade. Bland dem var t.ex. "Sahlströmskan" som inte hade något eget jordbruk utan erhöll sin försörjning som hushållerska hos Johan Svensson och senare hos Sven M. Nilsson. Sannolikt fick hon bl.a. en kvantitet säd såsom lön.

Detsamma gällde för övrigt flera anställda, t.ex. Lena på Elgens torp, och lärlingarna på Kungsgården. Flera av de 98 kunderna hade endast små kvantiteter säd att mala. Under kvarnens första år 1896 kom sammanlagt omkring 750 säckar säd till malning. I den första kvarnboken, som avser året 1896, antecknade August att han malde 314 tunnor säd för sammäld och 83 d:o såsom siktmäld. I vikt var det över 40 ton. Under åren 1895 - 1934 maldes totalt 12.941 tunnor säd.

Seklets sista år, 1899, inbringade malningen intäkter på totalt 482 kronor och 72 öre. August har antecknat i kvarnboken att "sikten" gav honom 1.476 kilo a 14 öre, d.v.s. 206 kronor och 64 öre.

Det andra paret malstenar, "samkvarnen", gav 17 tunnor och 4 1/2 skäppa. Utifrån priset 12 kronor per tunna blev det ett värde av 213 kronor. Betalningen i pengar uppgick för de båda paren malstenar till 63 kronor och 18 öre. (August hade beträffande totalbeloppet räknat fel på tio öre). Det var bara de bönder som var något sänär välsituerade, som kunde betala malningen med pengar, t.ex. arrendatorn Hultenberg på Kungsgården, Jakob Eriksson-Lundberg och ett par av tryggestadsbönderna. Överskottet på mjöl såldes och gav ytterligare en del kontanta intäkter. Under inkomsterna för året 1899 finns t.ex. "af Patron Andersson" för vetemjöl 27 kronor. De sammanlagda intäkterna uppgick till 700 kronor. Omkostnaderna för kvarnen var inte så stora: för en ny siktsko, en kvarnarm, talg, hissrep, kätting m.m, blev de drygt tjugo kronor. Men nog fanns det utgifter för jordbruket och hushållet. Sammantaget handlade det om 593 kronor och 14 öre.

Vad beträffar vädret var året 1899 normalt, men även om Öland kommit att kallas för "solens och vindarnas ö" handlade det om många vindstilla dagar. Andra dagar kunde det vara för hård blåst för att sätta kvarnvingarna i rörelse. (En "skenande" väderkvarn kunde få fatala följder. Det värsta som kunde hända var att det inte hjälpte att bromsa med släpskon och det "gick eld" i kvarnverket). Allt som allt malde August 230 dagar det året August och Ida bevistade gudstjänster i kyrkan nio gånger under året, allt enligt kvarnboken. Anteckningarna talar inte om glädje eller sorg, men nog fanns det mörka inslag i Borgehages vardag. Lungsoten härjade i socknen. Sonen till makarna Johan och Anna-Maria Bruhn dog i sjukdomen den 15 augusti, blott 19-årig. En månad tidigare hade Johanna Maria, hustru till Anders Gustav Andersson, dött i samma sjukdom i en ålder av 70 år. Men även mässlingen var en dödlig sjukdom. Den 17 oktober 1899 var det husförhör hos inne hos Augusts granne och svåger Olof Petter Larsson. August har bara antecknat "på läsemötet". Vid dessa möten talade man bl.a. om vilka i byn som hade dött under året. Lungsoten var en folksjukdom, och vid husförhören orienterade sig kyrkoherden om vilka som var sjuka i byarna. (Det var någon gång efter 1910 som man började skriva tuberkulos istället för lungsot i kyrkböckerna).

Det antecknades också vilka som hade flyttat från byn, t.ex. sjömannen Karl Herman Andersson och hustrun Maria Sofia, vigda 1888, vilka utvandrade till Amerika. Julen 1899 var August och Ida i kyrkan såväl på julafton, som det året var en söndag, som på julottan dagen efter. Dessa båda dagar var det mildväder och vindstilla. På annandagen kom det lite snö, men året och därmed också seklet slutade med regn på nyårsaftonen.

Hur högtidlighöll man i Borgehage årsslutet och början till ett nytt sekel? Kanske följde man ute i byarna den rekommendation som stod att läsa i Ölandsbladet den 30 december. Där uppmanades borgholmarna att "eklära boningshusen", d.v.s. lysa upp fönstren med tända ljus, särskilt de som vette mot gatorna. Därigenom skulle man "sålunda bidraga till att förhöja den högtidsstämning, som säkerligen ej kan undgå att bemäktiga sig en hvar i det flyende seklets sista aftontimma". Det skulle bli högtid i en stad i ljus men kanske även ute i de enkla gårdarna och husen i Borgehage. Mången ville följa med i tiden, och Ölandsbladets rekommendation förklingade nog inte helt utan gensvar. I Borgholms kyrka var det nyårsbön klockan elva på nyårskvällen. Den började och slutade med klockringning. Efter tolvslaget spelade en blåsar sextett uppe i kyrktornet den gamla koralen "Vår Gud är oss en väldig borg" samt en hymn.

Uppe i den kungliga huvudstaden Stockholm var det förstås om möjligt ännu högtidligare. I Slottskyrkan hölls gudstjänst från klockan elva på kvällen till omkring tio minuter över tolvslaget. Konungen, kronprinsen, kronprinsessan Victoria, prinsarna Gustaf-Adolf, Vilhelm, Carl och Eugen

tog plats framme i koret. Hovpredikanten Åhlfeldt höll nyårsbönen, läste "Fader vår" och "Välsignelsen" varefter psalmen 500, verserna 6-7, i den wallinska psalmboken sjöngs, Jesper Svedbergs psalm "Herre signe du och råde".

På Skansen var det högtidligt men också festligt. Många människor hade samlats till celebrerandet av det nya seklet. Ändå var det snöblask och ett föga angenämt väder. Det var inte bara sång, musik och fyrverkerier. En av de stora officiella begivenheterna var även invigningen av den nya klockan i Hällestadsstapeln. som konung Osvar II hade skänkt. På denna kan man läsa Carl Snoilskys dikt:

Det gryende seklets begynnelseljud,
Min nyfödda klang, Dig bekänner, O, Gud!
Den går över djupen, en dallrande tolk,
Mot höjden att bedja för Konung och folk.
Välsigna det land, som de svenske bebo,
Med glädje och gröda, med kärlek och tro!
Beskydda, O Herre, allt levande liv,
Vart hjärta som ängslas, hugsvalelse giv!
Dig söker i rymden min bävande ton,
Att smälta i bön kring Din evighets tron.

Vid årsskiftet tog kanske en och annan fram konfirmationsbibeln eller åtminstone den Wallinska psalmboken. Människorna levde i sin kristna religion. Vid årets slut skulle man sjunga psalmen 414 "Ack jordens barn, vår tid är kort, och våra dar försvinna" samt på nyårsdagen "Giv, o Jesu, fröjd och lycka", de ord som inledde årets almanacka. Man tände några av stearinljusen eller kanske av de självstöpta. Ljus hade man så det räckte åtminstone över trettondagen. Hur många av borgehageborna som på nyårsdagen i likhet med August och Ida begav sig till kyrkan i Repplinge är ovisst, men några gjorde det helt säkert. Ännu vid sekelskiftet var kyrksamheten ganska stor. Det blev ingen slädfärd utan en färd med häst och vagn eller en promenad över alvaret. Året 1900 började alltså med mildväder, men vid trettondagstid var det snö och slädföre. Tidigare nyår hade det förekommit mässfall ute i sockenkyrkan. Denna vinter blev det mässfall en enda gång. och det var söndagen den 18 februari. Då var det en sådan "fåk" att prästen Horn inte kunde ta sig från prästgården till kyrkan.

När Borgehage gick in i 1900-talet hade byn 57 invånare (29 män och 28 kvinnor) enligt församlingsboken. Till byn hörde dessutom det tiotal personer som fanns på torpen, men de var ju skrivna på Kungsgården. Några tillhörde Tryggestad. Byns största familjer var Jakob Eriksson-Lundbergs, August Andersson - Krusells och Olof Peter Larssons. Den största torparfamiljen var den på Rom, där makarna Andreas och Bengta Håkansson hade fyra barn. Bland byborna i Borgehage var flera undantagsmän och d:o kvinnor, d.v.s. äldre personer som överlätit sina jordbruk till den yngre generationen. Det fanns nio gårdar med jordbrukare i byn. I brygghus och backstugor bodde ännu människor som betecknades som fattighjon eller undantagshjon. En och annan hade hamnat på fattiggården i Repplinge. Några av de som var hemmahörande i byn vistades till sjöss eller på annan ort och förekommer endast omnämnda i husförhörlängderna.

De som begivit sig till Amerika betecknades som utvandrade eller angavs vistas på okänd ort. En sådan var den tidigare omnämnde båtsmannen Wig, som inte hört av sig till familjen på 25 år! Hans gamla mor Sofia Elisabeth dog i oktober 1899 såsom "inhysesänka" i Repplinge i en ålder av 86 år utan att få återse sin son. På det lilla hemmanet i Borgehage skulle hustrun Klara framleva

ännu dryga fjorton år i ensamhet innan hon 83-årig dog av "ålderdomssvaghet". Det fanns i byn 25 personer som var födda före 1850 och därmed nu i närheten av vad som då var medellivslängden. Vid sekelskiftet var den 55 år för män och 57 för kvinnor, alltså var skillnaden mellan könen ganska liten jämfört med idag. År 1900 var undantagsmannen Nils Andersson byns äldste invånare, född den 12 augusti 1812 i Gärdslösa. Han dog den 3 november 1901. Näst äldst var Sofia Svenssons far, den 81-årige Sven Magnus Andersson. Sofia och fadern bodde i stugan mittemot Klara Wigs. Den såldes tre år senare sålde till Alfred och Amanda Andersson. Borgehages äldsta kvinna var vid sekelskiftet Johanna Maria Krusell, som var född 1830. Hon var en månad äldre än Ingrid Brita "Ingribrita" Berggren, undantagshustru, född samma år. Man brukar säga att "så länge det finns ungar finns det hopp", och visst fanns det många barn i byn. Men alla uppnådde inte vuxen ålder. I den lundbergiska gården fanns den nittonåriga sonen Karl, hans tio år yngre bror Ernst och den blott tvååriga Erik. Det blev den sistnämnde som två decennier senare skulle komma att överta gården och utveckla den till att bli Borgehages största. År 1900 fanns det tre barn i den krusellska gården: fyraårige Gustav, tvååriga Karl och under året föddes dottern Ragnhild. Det fanns en nittonårig dotter i stugan bredvid, Ida Anderssons yngsta syster Anna. Hon begav sig snart till Amerika. Det skulle också syskonen Karl och Ragnhild i den krusellska gården komma att göra.

I nästa gård hade O P Larsson och hans "Lina" två flickor, Selma Maria, sexton år, och Hildur, 12 år, samt två yngre pojkar: Helge, sex år, och Hugo, två år. Men Helge dog i lungsot år 1914, då han alltså bara var 20 år. Även Hugo drabbades av lungsot, eller tuberkulos som man senare benämnde sjukdomen, och han dog några år senare på sanatorium. Makarna Bruhns yngste son Per August, hade - som tidigare nämnts - dött i lungsoten i augusti 1899, tjugo år gammal. Men dottern Maria "Mia" som 1903 gifte sig med Johan Peter Svensson, tog över gården. I gårdarna nere i byn fanns det annars inte många hemmavarande barn vid sekelskiftet. Sven Magnus Nilsson hade en av sönerna hemma, Magnus Fride, femton år. De övriga fyra barnen var över 20 år och "utflugna" ur hemmet. Flera av byns unga hade begivit sig till från byn, till fastlandet eller till Amerika.

Persson-Märseskot och hans hustru hade dottern Josefina, eller "Fina" som hon kallades, som blev gården trogen. Hon och maken Oskar Johnsson tog över det välskötta jordbruket. Senare blev det dottern Margit och hennes make Karl Pettersson som drev jordbruket i nästan femtio år. De båda andra gårdarna, "Blind-Johan" Svenssons och Sven M. Nilssons, förvärvades av den från Blekinge inflyttade Viktor Andersson (1878 - 1942) och hans hustru Hulda (1874 -1960). Deras fosterson Erik Sjövall (1906 -1991) och hans Karin (1921 -1980) förde gårdsarvet vidare efter Viktors död. Mangårdsbyggnaden till Sven M. Nilssons gård blev dock såld och kom att bli sommarställe för konsul Ek och hans maka. De borgehagebor som sett de första primitiva bosättningarna födas och växa fram till en by kunde se hur allt hade förvandlats till det bättre. Visst fanns fattigdomen kvar i några av stugorna, men solidariteten och bygemenskapen gjorde tillvaron dräglig även för de sämst lottade. Så kunde det t.ex. då och då hända att mjölnarhustrun Ida Andersson delade med sig av tullkvarnens överskott till fattighjonen i byn. Hon kom själv från det fattiga arbetarhemmet i stugan bredvid den krusellska gården.

Man gick till varandra i stugorna, tog reda på hur det stod till i familjerna. Naturligtvis talade man också om de vardagliga händelserna, t.ex. om att kungen besökte Borgholm, att stadens varmbadhus hade brunnit ned eller om Andrés fiasko med den första ballongflygningen till

Nordpolen. 1890-talet hade varit händelserikt, såsom det speglades i Ölandsbladet. Man hade också läst om det märkliga bröllopet på "Jungfrun", där en berömd skald, Verner von Heidenstam, vigdes i en av grotterna i juli 1896. I tidningen debatterades under året mera angelägna aktualiteter, t.ex. frågan om den kommande järnvägens sträckning. Många intressen skulle jämkas samman. Det pågick diskussioner i de socknar och byar som skulle komma att beröras. Vad kunde järnvägen innebära för gårdarna? Skulle det bli någon gottgörelse för dem vars åkrar och ängar skulle upplåtas för den nya trafiknätningen?

I november samma år berättas om ett praktfullt norrsken över mellersta Öland. Lördagen den 19 december anordnades det en julbasar i Borgehage! Det var Ida Hagström, som drev en slöjdskola i Borgholm och ordnade med basar såväl i staden som ute i Borgehage, där hon bodde. Ett lotteri avsåg en "konstväfd gungstolsmatta och målad tafla". Samtidigt bad fattigvårdsstyrelsen om julgåvor åt socknens sämst bemedlade. Det är troligt att julbasarens netto eller en del därav gick till ett sådant ändamål.

Mellan staden och kyrkbyn

Borgehagebornas väg till Borgholm med häst och vagn eller släde gick mestadels via byvägen och landsvägen förbi "Lena Grindvakterskas" torp, eller Elgens torp som det kallades. (På 1900-talet kom det av någon anledning att kallas "Feshem"). Men det hände också att man "gick åt stan", d.v.s. till fots över Kungsgårdsalvaret. När det blåste alltför hårt valde man att gå nedanför landborgen genom den del av Borga Hage ekplantering som senare skulle bli Solliden. Man använde sig av den knaggliga körvägen förbi torpen Grönadal, Slöjdartorpet och Bergdala, såvida det inte var för mycket snö. Uppe på alvaret var det för det mesta inte något tjockt snötäcke. Snön blåste av och lade sig nedanför landborgen. Särskilt i bygatan, mellan stenmurarna, kunde den vara mer än meterdjup vissa vintrar. På 1800-talet hade byborna väl ganska sällan ärenden till staden, vilka föranledde att de måste gå hem sent på kvällen. Mången bådade för att gå i närheten av slottsruinen, vars "vita fru" kunde visa sig i någon av de tomma fönstergluggarna. Man passerade högst ogärna "Helvetesgrind", som fanns strax söder om slottsruinen. Hellre gick man vägen förbi Slöjdartorpet ("Kaffetorpet"). Andra fruktade att få se den olycksbådande "cyklande" hästen över alvarsheden - en vit spökhäst som rörde sig uppe i luften med cyklande rörelser. Den synen bådade ingenting gott. Många trodde att den bådade krig och död. Någon av de äldre i byn påstod att den då och då varit synlig alltsedan danskarna härjade i bygden på 1670-talet. Borgholmsbesöken var inte det mest centrala i deras tillvaro, även om det var där i staden som alla affärerna fanns. Relativt ofta hade man ärenden till Repplinge, inte minst i de olika kyrkliga sammanhangen. "Allt fick sin vigning i kyrkans famn ..." som det heter i en av verserna till den gamla psalmen "Fädernas kyrka". När ett barn föddes skulle det föras in i kyrkboken. Några veckor senare var det dags för barnaföderskan att "kyrktagas". Denna sed fanns kvar långt in på 1900-talet. En gång om året kom prästen till byn för att förrätta det årliga "läsemötet", som egentligen hette husförhör. De hölls för det mesta i slutet av oktober och alternerade från gård till gård. Vid dessa tillfällen orienterade sig prästen om vad som förevarit i byn och om vilka personer som fanns i de olika gårdarna. I husförhörlängden var gårdarna numrerade så, att Jakob Erikssons (Lundberg) gård var n:r 1, Johan Persson Märseskots n:r 2, August Anderssons n:r 3, Olof Petter Larssons n:r 5, o.s.v. Den 17 oktober 1899 hölls seklets sista husförhör hos den sistnämnde och det nya seklets första hölls hos Jakob Eriksson den 23 oktober 1900.

Av marginalanteckningar i husförhörslängderna kan man utläsa vilka familjemedlemmar som utflyttat, t.ex. vuxna barn som utvandrat till Amerika. Det noterades också om någonting anmärkningsvärt hänt någon f.d. bybo, t.ex. om någon blivit dömd till straff för något brott. Prästen skrev också in vilka som var undantagsmän, fattighjon, sinnessjuka eller blinda. Ännu vid sekelskiftet hände det att prästen vid husförhören ställde frågor för att utröna bibel- och katekeskunskaperna ute i byarna. Men dessa förhör var inte någonting primärt, vilket de ju var i äldre tider. De hade kanske också en social funktion att fylla. Folket i byn fick ju en anledning att samlas och umgås. Annars var det inte så många tillfällen per år, som man tog sig tid att träffas och umgås utöver vad som föranleddes av familjehändelser, bröllop, barndop och begravningar.

En sed som länge fanns kvar i byn var det s.k. barnsölet. Man drack för den nyföddes välgång tillsammans med släkt, grannar och andra. Av årets högtider var det julfirandet som föranledde umgänge mellan gårdarna. Under perioden annandag jul t.o.m. trettondagsafton var julkalasens tid. Det fanns också ett gemensamt midsommarfirande i byn, då midsommarstången restes uppe på "åsen". Man brukade besöka begivenheterna i slottsruinen på midsommardagen med körsång och folkdans. Söndagen den 21 juni, sex veckor efter det att Ida Andersson i den krusellska gården hade fött sonen Gustav (den 10 maj 1896), blev hon "kyrktagen" Det året var August och Ida i kyrkan tio gånger. Någon söndag per år brukade man besöka "stadskyrkan", d.v.s. Borgholms kyrka. Borgehageborna hade sin kyrkväg över Trygggestadsalvaret, en upptrampad stig med stättor byggda över stenmurarna. Ibland körde man med häst och vagn. Någon gång färdades man med släde. En sådan finare släde för bl.a. kyrkfärder hade Jakob Eriksson. Borgehages gravplatser låg - och ligger ännu idag - i det nordvästra hörnet av kyrkogården, d.v.s. i det väderstreck som byn ligger i förhållande till kyrkan. På samma sätt är de andra byarnas gravplatser belägna.

Kronprinsessan Victoria och förändringens tid

Nu var 1900-talet inne, och borgehageborna skulle redan under seklets första år få uppleva något av det som skulle komma att prägla århundradet, nämligen bilen. Om denna nymodighet hade de väl redan läst ett och annat i tidningarna, och nu skulle de få se den med egna ögon. Åtminstone om de råkade befinna sig ute vid landsvägen i juli år 1900, då det begav sig. Kommendörkaptenen von Mühlenfels hade fått tillstånd att "under innevarande sommar få profköra en automobil", ett ångdrivet vidunder som uppvärmdes med fotogen. Ja, det gick åt 15 liter per timme, och motorn förde ett sådant oväsen att man på långt håll hörde fordonet nalkas. Innovatören, von Mühlenfels, var av öläningarna känd som befälhavaren på postångaren Öland. En och annan av borgehageborna hade väl sett denne reslige skäggige man på båtens kommandobrygga vid sjöresorna till Kalmar. Bilen kom alltså före den öländska järnvägen, men någon biltrafik i egentlig mening blev det ännu inte frågan om.

Det naturligaste sättet att ta sig från till Borgholm från Kalmar var inte via Färjestaden utan med någon av ångbåtens direkta turer. Järnvägen kom ju först 1906. Seklets första sommar blev solig och skön. Nere i Borgholm började badsäsongen den 1 juni, d.v.s. den dagen slog den nybyggda (1897) badrestaurangen upp sina portar för säsongen. Badgästerna började anlända, och mot en kostnad av 2 kronor och femtio öre per dag erhöll de inackordering. De som enbart åt sin middag på etablissemanget erlade 1:50. Men även Hotell Viktoria vid Storgatan - Slottsgatan på andra sidan av Societetsparken, erbjöd "god och billig inackordering för badgäster". Sedan 1890 fanns

också det nya stadshotellet vid Trädgårdsgatan. och på sommaren 1900 byggdes ännu ett badhotell, Strand Hotell. Pensionaten Olai och Paradiset fanns redan. En del av gästerna kom med ångbåten "Ronneby", som under sommaren trafikerade Stockholm.

I Ölandsbladet kunde man så gott som varje dag läsa om vilka som för tillfället var "Inskrifna badgäster vid Borgholms kurort och hafsbad". Till sommarens begivenheter hörde balen i det år 1895 uppförda societetshuset liksom "Delsbostintans" soaré i samma byggnad, borgfesten i slottsruinen och middag på restaurang Höjden, lustresor med ångbåt till Mönsterås och Pataholm. Nog kunde de välsituerade badgästerna roa sig i sommarstaden Borgholm. För borgehageborna var det nog sommarmarknaden den 29 juni som lockade mest. Det var en stor begivenhet, och den aviserades i årets almanacka (liksom Algutsrums marknad). Borgholm hade sin lockelse även vid andra tillfällen under året. Man slank gärna in på Wilma Johanssons kafé eller på Carl Wirséns vid stadsbesöken, efter det att man utträttat sina ärenden. Jodå, det fanns också matställen för "vanligt folk", där man mot en billig penning kunde äta ett mål mat.

Det var år 1900 som staden borrade brunnen på torget, mitt emot det Lidmarkska huset, i vilket postkontoret var inrymt fram till 1890. Över brunnen placerades den stora gjutjärnspumpen som fortfarande står kvar där. Men det skulle ännu dröja sex år tills man fann den vattentäkt vid Kungsgården, som kunde tillgodose stadens försörjning med friskt vatten. Kyrkan var färdigbyggd 1879 och blev redan från början omdiskuterad vad beträffar den arkitektoniska utformningen. Borgholmsborna var minst sagt kritiska till denna byggnadsstil. Den ansågs skämma torget och omkringliggande byggnader. Det skulle i så fall ha varit i jämförelse med t.ex. det Adlersparreska huset, som väl hade ett visst skönhetsvärde. Däremot var det dåvarande stadshuset och de övriga byggnaderna vid torget ganska fantasilösa och intetsägande. Stadens gator var kullerstensbelagda med undantag för en trottoar av flata kalkstensflisor på Storgatan.

Konung Carl XV och senare hans son, Oscar II, hade under 1800-talets senare hälft då och då varit "sommargäster" i Borgholm. Deras besök hade givit staden en särskild glans och gjort den till ett namn som turistort. I ännu högre grad förstärktes denna status genom kronprinsessan Victorias besök vid sekelskiftet och åren därefter. Året 1901 blev betydelsefullt för Borgholm och för Borgehage! På kvällen, fredagen den 19 juli, anlände kronprinsessan med chefsfartyget Drott som ankrade på redan utanför hamnen. Ombord fanns hennes uppvaktning och flera högre sjöofficerare. Dagen efter gjorde hon besök iland och bekantade sig med stadens honoratiories. På söndagen den 21 juli bjöd Victoria till fest i slottsruinen, en supé för officerarna dit även riksantikvarien Hildebrand var inbjuden. Några dagar senare var det också bal för Drotts officerare i societetssalongen i Borgholm. Kronprinsessan utnyttjade de första dagarna till att bese omgivningarna, och hon gjorde bl.a. en utflykt till utgrävningarna i Skedemosse. Fredagen den 26 juli sågs hon på vad man i dag skulle kalla "shoppingrond" i Borgholm. Hon besökte ett par av stadens affärer.

Nästa dag, lördagen den 27 juli, var hon ute i ett helt annat ärende, då hon satte sig i den vagn som arrendatorn på Kungsgården ställt till hennes förfogande. Veckan på Öland hade stärkt henne i föresatsen att låta bygga en sommarvilla någonstans i Borgholms omgivning. Hennes livmedicus, Axel Munthe, hade rekommenderat öns milda klimat. Hennes lungor behövde den öländska luftens välgörande inverkan. Den gjorde det lättare att andas, då man drabbats av ett sådant lunglidande som hennes. Hon kände att han hade rätt.

Hennes intresse gällde i första hand den kungliga marken norr om Borgholm, som förvaltades av Kungsgården. Arrendatorn Hjalmar Hultenberg visade vägen till Borga Hages grönskande lunder på slutningen mot Kalmarsund. Man ställde färdan dit via Borgehage by. Denna lördag var vädret växlande, och det kom en och annan regnskur. När det kungliga hästspannet hunnit till byvägen upp mot Borgehage började det regna. Då visste Hultenberg på råd. Han kände mjölnaren August Andersson, och framkomna till byn lät han ekipaget svänga in på dennes lagårdsplan. Man fick sedan skydd mot regnet inne i stugan hos August och Ida. Kronprinsessan och hennes följeslagare bjöds på kaffe. Eftersom det var lördag hade Ida bakat och kunde undfagna med nybakade bullar. Det var förstås trångt i det s.k. ”stora rummet” (som ännu idag är 16 kvadratmeter). I stugan fanns förutom barnen - femåriga Gustav, treåriga Carl och knappt ettåriga ”Tilda” - Augusts gamla föräldrar Anders och Johanna Krusell. Men Victoria trivdes och uppskattade mjölnarfamiljens gästfrihet. Hon gav August fem kronor såsom tack för kaffet, ett belopp som han nogsamt förde in i räkenskaperna i kvarnboken. Där skrev han också med stora bokstäver ”KRONPRINSESSAN HÄR”.

Kronprinsessan Victoria var mycket folklig och älskade att besöka vad man kallar ”vanliga” människor. Det är troligt att hon denna sommarlördag 1901 även tittade in i torparstugorna Gustafsberg, d.v.s hos Alfred och Amanda Andersson. De flyttade två år senare till Borgehage. Det andra torpet, Grönadal, beboddes vid tidpunkten av den strävsamme Johan Törngren och hustrun Maja. De skulle snart få flytta från sin torparstuga till grindstugan nere vid Slakvik. Det blev nämligen vid torpstugan Grönadal som Viktoria kom att bygga sin sommarvilla. Men det bestämde hon först året därpå, då hon ånyo kom till platsen. När hon såg ängen nedanför torpet lär hon ha utropat: ”Här skall mitt Solliden stå!” Ett år senare lades grunden till Solliden. En cylinder av koppar med stiftelseurkunden murades in av henne personligen. Det var den 29 september 1903. Solliden kom att betyda ett ”lyft” för folket i Borgehage. Många bereddes arbete där under bygget av slottet och därefter under anläggandet av parken trädgården m.m. En borgehagebo, Noack Persson, kom att leda arbetet med hamnanläggningen.

Victorias val av sommarresidens fick betydelse såväl för Borgholm som för Borgehage. 1906 stod Solliden färdigt, och kronprinsessan och hennes make, kronprinsen Gustaf, firade sitt silverbröllop där den 20 september. Då blev det allmän flaggning i Borgholm. En månad tidigare, den 28 augusti, hade staden firat 90-årsdagen av stadsprivilegierna. Augusti var för staden en glädjens månad även ur en annan synpunkt. Man hade provborrat efter vatten på Kungsgårdens ägor öster om Rosenfors. Ett 9 meter djupt borrhål gav 72.000 liter vatten per dygn. Vattnet var kristallklart, höll en temperatur på 8 - 9 grader Celsius och var välsmakande. Borgholms vattenförsörjning säkerställd.

Det finns skäl att ytterligare uppehålla sig vid året 1906, det år då Ölands Järnväg blev verklighet. Ännu var det bara sträckan Borgholm-Böda som var klar, men eldsjälarna i järnvägsfrågan liksom i andra, A P Danielsson, hade redan lagt fram ett förslag om sträckningen genom bl.a. Repplinge och söderut. En annan dynamisk Repplingebo, prost J P Horn, stödde förslaget. I april 1906 blev Axel Hagström från Högsby tillsatt som stationsskrivare i Borgholm. Man utnämnde också lokförare och konduktörer samt anställde stationskarlar, eldare, putsare, bromsare och banvakter. Redan den 26 maj 1906 inträffade den första järnvägsolyckan, då en bromsare omkom vid Källa station. Den 11 juni det året avled f.d. kronfogden Johan Henrik Eneman lugnt och stilla på Rosenfors i Borgholm. Han var född år 1821 och var från mitten av 1800-talet stadsfiskal i Borgholm, en av stadens mäktigaste män. Det var hos honom som Carl XV bodde under sina

jaktbesök på Öland på 1860-talet, och Eneman förärades såväl Vasaorden som Carl XV:s minnesmedalj. På begravningsdagen den 15 juni flaggades det på halv stång, ty en av stadens märkesmän hade gått ur tiden.

Året 1907 bör också nämnas. På den nationella högtidsdagen den 6 juni firade konung Oscar II och hans drottning Sophia sitt guldbrylllop. Ett stort porträtt fanns den dagen i Ölandsbladet. Ett något anspråkslösare firande ägde väl rum i Repplinge prästgård den 12 juli, då prosten Horn och hans maka firade sitt silverbrylllop. Efter guldbrylllopsfestligheterna i Stockholm och förlovningen mellan prins Vilhelm och Maria Paulovna kom kronprinsessan Victoria den 20 juni med Drott till Borgholm. Från fartyget gavs salut med 21 skott. Det var sista gången hon kom såsom kronprinsessa. Innan året var slut blev hon Sveriges drottning. Konung Oscar II avled den 8 december 1907 och kronprinsen Gustaf blev konung Gustaf V. Även han skulle komma att förknippas med Solliden men också med Repplinge och inte minst badortslivet i Borgholm. För borgehageborna blev hans och drottningens ankomst till Solliden en stor begivenhet under kommande år. Det var som om bygden fick nytt liv.

Borgehage under seklets första decennier

Men ännu under 1900-talets första decennier var Borgehage samma "1800-talsby" som vid slutet av det gångna seklet. Stugorna var små och grå. Falu rödfärg lyste ännu inte upp bebyggelsen. Decenniet blev det första världskrigets år liksom spanska sjukans. För byns bönder var det också torkans. decennium. Exempelvis präglades åren 1913 - 1915 av en extrem försommartorka. 1916 blev undantagsvis ganska regnig, men året därpå var det åter torra hela sommaren.

Torksomrarna 1917-1918 skildras av författarinnan Cecilia Bååth-Holmberg i ett kapitel i boken "Från drottningens ö". En dag fotvandrade hon över Kungsgårdsalvaret. Nog visste hon att Öland var vattenfattigt och ofta drabbat av torra. Ändå var sommaren 1917 värre än hon väntat sig. Det skildrar hon på ett målande sätt i boken:

"På alvarn, som under mera fuktiga somrar kan lysa friskt grön och dofta av tusende örter, var nu det korta gräset rödt och förbränt. Gräs och lavar knastrade under fötterna, då man vandrade framåt; slån och vildros (nyponbuskar), som fått fäste i någon remna med litet mera mylla och därför kunde hålla sig upprätta, hade redan gulnat, och de små öreter och växter som pläga leva i dess hägn, hade dött; den låga björken, som i liggande ställning kryper utmed hällen, och vars blad äro så små, hade också gulnat som till höst; alla de andra små öreterna med de smala små bladen hade rullat ihop dessa eller åtminstone krympt samman, kanske i ett omedvetet försök att skydda sig för den utpinande, aldrig vilande torra vind, som alltid sveper över dem, liksom utsugande deras sista smula kraft och saft. Men är detta svårt en vanlig sommar, så var det omöjligt det år, som nu var inne". På avstånd såg hon kvarnen och följde efter några mjölkstinna kor, "som sannolikt längtade till hemmet och mjölkspannen för att få sina juver tömda".

Sedan följer en beskrivning av hur hon upplevde Borgehage by detta år 1917:

"Alldeles nedanför kvarnen och på slutningen ned åt stranden låg byn, i färg precis som alvarn; de små husen voro dels brädbeklädda och ofärgade, gråa av väder, vind och ålder, dels byggda av grå kalkstensflis; taken voro täckta av halm och spån - allt lika grått i grått. Men omkring stugorna voro små täppor med aplar och brandgula liljor, stockrosor invid väggarna och malört högt upp mot väggarna. Elva bönder bodde i denna byn och hade sin jord delad i lotter, långa smala remsor från landborgen ned till stranden, skilda från varandra genom hasselhäckar eller flisgårdsgårdar.

En lott brukade vara 10 tnl., och, sades det med respekt, det fanns storbönder, som kunde ha "ända till tio lotter". Alvarn ovanför var däremot statens, och bönderna fick betala visst per ko för sommarbetet".

Hon säger vidare:Ölänningen är vänlig och språksam, åtminstone har förf. av dessa blad gjort den erfarenheten. Så var det också i Borgehage by. Där var fridsamt och stilla, nästan utdödt. Man såg endast äldre folk, ej en enda ung människa; byns ungdom fanns inte här, den hade gått att söka lyckan i det stora landet västerut. Den så ofta omtalade öländska livligheten var också mycket dämpad; de gamla gubbarna och gummorna voro betryckta och i stort bekymmer: potatisen kunde inte växa, kornet inte heller, allt torkade bort - och vad skulle dessa gamla väl leva på ? Och brunnarna började sina - i högsta nöd finge djuren väl dricka ur sjön; men vad skulle de gamle väl släcka sin törst med? Skulle då aldrig regnet förbarma sig över marken, människorna och djuren! Annars om åren hade man ju kunnat plocka nötter i Borgahage skog; svårt och besvärligt var det alltid för törnesnärens skull - men det gav ändå sin slant. Och dessutom brukade det finnas champinjoner i skogen, så dyrbara och rara att sälja. Men denna sommarn var det missväxt både på nötter och allting; och inte kunde en tjäna en slant på innearbete heller".

Den 27 juli 1917 tycks det dock som om himmelen hade öppnat sitt fönster, låtit blixterna ljunga och regnet forsa ned. Kraftiga åskväder drog fram över bygden. Borta i Kalleguta var det ett åsknedslag hos handelsmannen Ernst Andersson. Ett par resande som var inne i affären blev chockade och blixten antände taket. Javisst regnet kom - men för sent. Höskörden blev bedrövlig, och det mesta regnet föll då slättertiden var inne. Skörden var påtagligt försämrad gentemot den för året 1916. Detsamma gällde för nästa år, 1918, där det i borgehagemjölarens "kvarnbok" med rödpenna antecknats "hård torka" för månaderna juni och juli. Det framgår också att de långa högtrycksperioderna därtill innebar alltför svaga vindar eller t.o.m. stiltje. Kvarnen vingar stod stilla i veckor även i augusti. Den månaden kunde han mala under sammanlagt tolv dagar.

I september var det goda vindar för malning, men under den månaden blev det ändå en rekordlåg malning. Man måste nämligen byta "gångås", varför kvarnen stod stilla från den 7 t.o.m. den 26 september. "Gångåsen" är den kvarnaxel som vingarna och de båda kvarnhjulen är fästa på. Den utgör således stommen i kvarnverket. Arbetet med den nya "gångåsen" var hårt. Först skulle det fällas lämpliga ekstammar, vilka sedan yxades till och sammanfogades. Man tog sedan ned kvarnarmarna (vingarna) och den uttjänta "gångåsen", hissade upp den nya och riktade in kvarnhjulen på densamma. Därefter satte man i vingarna. Trots allt blev det inte mycket malet under oktober och november.

Spanska sjukan härjade i Borgehage liksom överallt på ön och i stora delar av landet. Värst hemsöktes de norra socknarna Böda och Högby. August Andersson låg sjuk i en månad - från den 24 oktober till den 24 november - och den 30 november dog hans syster "Lina", O P Larssons hustru, i den fruktade sjukdomen. Det lär ha varit så, att kvinnor hade sämre motståndskraft mot just denna sjukdomstyp än män. Två veckor senare dog Gustav Stjerndal, den 12-årige sonen till Karl och Selma Stjerndal. I början av året hade Selmas mor, den tidigare nämnda Kristina Sahlström, avlidit av "ålderdomssvaghet". Under närmare flera decennier hade "Sahlströmskan" tjänat som piga hos bönderna i nedre byn. Selma överlevde sin mor med ett år och fyra månader. Hon dog av gallsten den 1 juni 1919 i en ålder av 46 år. Året efter dog dottern Nanny blott 24-årig. Döden var ofta gäst i huset uppe vid kvarnen. Familjens tragedi fullbordades då Karl Stjerndal drunknade i Köpingsvik den 29 januari 1922. De sju barnen var redan utan sin mor och miste nu

även sin far. Man startade en insamling till förmån för dem. En lista lades ut i Einar Anderssons porslinsaffär i Borgholm för tecknande av bidrag. Några kvinnor i staden samlade in kläder och sydde om åt barnen. Men barnaskaran skingrades snart och 1929 brändes huset vilket då stått öde några år.

Idag är "stjerndalstomten" igenvuxen och i byn finns inte många som minns "Kalle" Stjerndal, dalkarlen (född i Avesta) och sjömannen som gifte sig med "Sahlströmskans" dotter och bosatte sig i Borgehage. Under åren 1910 - 1920 var det många av de gamla borgehageborna som lämnade det jordiska. 1911 dog den pensionerade båtsmanskorpralen Anders Jonsson Krusell i en ålder av 76 år, 2 månader och 21 dagar. Hans hustru Johanna Maria dog två år tidigare av "ålderdomssvagheter". En annan representant för det svunna 1800-talet, "Lena Grindvakterska" dog den 12 september 1914. Hon hette Helena Maria och var född den 28 maj 1840, dotter till torparen Elg. På äldre dar gifte hon sig med Karl Gustav Johansson från Strandtorp, men de bodde kvar i den lilla stugan norr om Borgehage byväg, den stuga som benämndes "Hemmet" eller "Elgens torp". Den kom att kallas "Feshem". "Lena" var piga på Kungsgården, som torpet ju hörde till. Hon kallades "Lena Grindvakterska" därför att det var hennes uppgift att se till att landsvägsgrinden vid hennes stuga hölls stängd. Det fanns ingen inhägnad mellan Kungsgårdsalvaret och landsvägen. Några gånger om året kom hon med en säck med säd, som hon fått av arrendatorn såsom en del av lönen, och fick den mald hos August Andersson. Men den dystra septembermorgonen 1914 fann maken henne död i sängen. Han sprang han till Sjöbloms i granntorpet Nybygget och berättade om dödsfallet. I dödboken för året 1914 står det ingenting om dödsorsaken utan kort och gott: "Läkare ej rådfrågad".

Den 8 oktober samma år avled den blinde Johan Svensson, Borgehages äldste invånare, av ålderdomssvagheter. Han blev 92 år. Året efter dog den blott 29-åriga hemmansägaredottern Anna-Maria Nilsson i tuberkulos. Det var den sjukdom som jämte spanska sjukan skördade flest offer i de öländska bygderna under 1900-talets tre första decennier. Det var inte alltid som det var fastställt att det handlade om tuberkulos; oftast stod det bara angivet "död i bröstlidande" eller liknande. Många dog ute på fattiggården i Repplinge. En av dem var Karl Gustav Johansson Wig, undantagsman från Borgehage. Han hade kommit hem från Amerika utarmad. Under flera decennier hade han hållit sig borta från hustru och barn. Hustrun Clara Samuelsdotter hade dött 1914, och deras gård i Borgehage såldes till Jakob Lundberg För den gamle båtsmannen fanns det ingen annan utväg än fattiggården, där han ändade sin oroliga levnadsbana vid 80 års ålder.

Replinge fattiggård var en institution som mången åldring fruktade och sist av allt ville hamna på. Men för några var det oundvikligt. Det var inte bara gamla och obemedlade personer som kunde hamna där utan även psykiskt sjuka, ja t.o.m. epileptiker. Ett exempel är den "sinnessjuka Halltorpsänkan" Anna Maria Persson, som var fattighjon på Repplinge 4, d.v.s. fattiggården. Hon dog där den 29 september 1918 av "fallandesot", den tidens benämning på epilepsi. Sannolikt var hon inte alls sinnessjuk utan enbart epileptiker.

Fattiggården i Repplinge ersattes i januari 1919 av det nya "försörjningshemmet Halltorp". Där fanns plats för 20 fattiga åldringar Under åren 1919 - 1920 dog också Fredrika Persson (Märseskot), f. Grahn, 83 år, och Anna Maria Bruhn, f. Svensson, 77 år. Det var två strävsamma kvinnor av det sega släkte som var med och formade Borgehage by. Även ett par av de gamla torparna gick ur tiden. Den 26 juli 1919 dog Kristina Karlsson, 85 år, och den 13 april året därpå maken Johan Karlsson, 82 år. Det var torparparet från Fäholmen, som vid sekelskiftet kom till byn,

där dottern Ida redan var bosatt såsom gift. Än idag kan man se deras av murgröna övervuxna gravkulle utan gravsten närmast kyrkdörren på Repplinge kyrkogård. Den 16 januari 1920 dog Karl Johan Johansson, 88 år, d.v.s. "Kalle Skräddare", torparen på Rengekulla. Han sörjdes närmast av dottern Maja-Stina. En annan av de gamla byborna, som dog det året var Jakob Lundberg. Den 22 december dog han av astma i en ålder av 74 år och fem dagar. Han sörjdes av hustrun Karolina och sönerna Axel och Erik.

1920-talet blev det decennium då Borgehage by nydanades. Nya människor flyttade till byn, och nya hus byggdes. Många av de gamla stugorna revs och ersattes av bostadshus av det större och modernare slaget. Antalet invånare var 1920 detsamma som vid sekelskiftet, d.v.s. 57. Bland notiserna i ölandsbladet år 1920 kan nämnas, att bagarmästaren Carl Wirsén i Borgholm fyllde 50 år den 11 januari 1920. Den 20 januari var det kafferep istället för spantöl vid bygget av Borgholmsbiografen, som rymde 250 personer och stod klar i april. Den nya tiden var inne. Kaffetorpet öppnade för säsongen den 1 juni och drottning Victoria kom som vanligt till sitt sommarslott Solliden. Men det var sorg i det svenska kungahuset, då kronprinsessan Margaretha dött, blott 38 år gammal. En annan känd person som lämnade det jordiska var författarinnan Cecilia Bååth Holmberg. Hon avled på Sofiahemmet i Stockholm 63 år gammal. Hennes kända ölandsskildring "Från Drottningens ö" utkom postumt vid jultiden samma år. Cecilia Bååth-Holmberg var inte bara författarinna till denna bok utan också flera andra. Hon skall också minnas för den svenska texten till dansken Ingemanns psalm "Härlig är jorden" och för många andra litterära insatser. Hon var vad man kallar en sann kristen och visade det också i handling genom mången välgörenhet.

Natten till den 12 augusti 1920 brann Triberga by på södra Öland, en av de största brandkatastrofer som drabbat ön. Eldskenet syntes över hela södra Öland. Brandens omfattning berodde på dels den hårda blåsten men också de sammanbyggda ladulängorna. Det var inte enbart lador och uthus som blev lågornas rov utan också flera bostadshus. 18 sammanbyggda gårdar brann ner, en ödesdiger följd av att bygga s.k. radbyar med halm- eller vasstäckta lador. En brand i ladulängan i Borgehages nedre by hade kunnat ödelägga 5 - 6 gårdar. Tribergabranden blev därför ett "memento mori" för Borgehages invånare.

Torpen tillhörde ännu Kungsgården men friköptes efter hand. Otto och Linnéa Håkansson drev numera torpet Rom som en egen gård. "Kalle Skräddares" Rengekulla intill beboddes en tid av dottern men marken köptes av Håkanssons. I maj 1922 ansökte Carl Erlandsson om att få friköpa torpet Bergdala. Olaus Perssons "Slöjdartorp" hette som sagts numera "Kaffetorpet". Själv gick han ur tiden 90 år gammal den 29 november 1916, sörjd av makan Sofia, barn och barnbarn. Sollidstorpen var numera i drottning Victorias ägo. Torpartiden var förbi, och de båda torpen på Kungsgårdsalvaret stod nu öde.

Ute vid Getstadås fanns den nya småskolan, där den 30-åriga Karin Rudberg var lärarinna bl.a. för borgehagebarnen. Ute i Repplinge svarade Agnes Karlsson för småskolan och lärarparet Knut och Ebba Tornborg för folkskoleklasserna 3 - 6. Agnes och Ebba var systrar och födda i Föra socken. Knut Tornborg kom från Östergötland och blev vid 23 års ålder lärare och kantor i Repplinge församling. Den 19 februari 1922 satt han på orgelbänken då den nya kyrkorgeln invigdes. Orgeln kostade 9.750 kronor. Bygdens berömde son, Hugo Hammar från Tryggestad, chef för Götaverken, hade givit 2.096 kronor i bidrag till orgeln. 1920 fanns det flera nya människor i Borgehage by. I den övre byn bodde ännu Sven Petersson, f. 1841, och hans hustru Anna-Maria,

f. 1836. De bodde ensamma i det lilla grå huset närmast bygatan. Anna-Maria dog i juli 1922 och Sven i februari 1924.

August och Ida bodde med barnen Gustav, Ragnhild, Martin, John och Ivar i den krusellska gården. O P Larsson bodde kvar i sin stuga med barnen Hugo och Hedvig. Han gifte om sig med Anna Johansson, men hade sålt gården till Per August Ohlsson, f. 1865 i Persnäs, och dennes hustru Betty, f. 1878 i Föra. De hade en son, sjömannen Edvin Pettersson, f. 1895 i Föra. (Han blev sedermera gift med en borgehageflicka, Amanda Anderssons dotter Anna, f. 1902). Jakob Eriksson-Lundberg dog som nämnts vid jultiden det året Hans änka Karolina, f. 1854, och sonen Erik, f. 1898, flyttade snart in i det nybyggda huset på den f.d. wigska tomten och de byggde ny ladugård. Borgehages äldsta hus, det f.d. skogvaktarbostället, stod tomt och den gamla ladan blev "hölada". Wigska huset stod kvar vid gatan fram till 1940-talet, då det flyttades in på tomten ett hundratal meter norrut. I gården mittemot bodde Amanda Andersson med barnen Karl, Anna, Elis, Manfred och Karin. Artur Julius Petersson - en av byns "amerikafarare" - gifte sig den 4 november 1920 med den 41-åriga Amalia Julia Serafia Jansson. De hade först bott uppe i huset söder om kvarnen men köpte senare en tomt av Sven Magnus Nilsson, nedanför Lundbergs. Där byggde de ett nytt hus bredvid den lilla stugan, där den numera avlidna "Sahlströmskan" och hennes dotterson hade bott.

Den gamle bonden Sven Magnus Nilsson och hans hustru Stina Maria närmade sig 80-årsåldern. Gården bredvid hade efter den blinde Johan Svenssons död förvärvats av Viktor Andersson, f. 1878 i Torhamn, och hans hustru Hulda, f. 1974 i Högsrum. De hade en 14-årig fosterson, Eric Sjövall, som var född i Stockholm. Ännu levde den gamle f.d. båtsmannen och torparen Johan Persson - Märseskot. Han var nu 76 år, änkling och undantagsman. Hustrun Fredrika dog den 17 mars 1919 vid 83 års ålder. Gården hade övertagits av dottern Josefina ("Fina"), f. 1877, och svärsonen Oskar Jonsson, f. 1872. De hade barnen Margit, f. 1905, och Allan, f. 1910. Nästa gård söderut ägdes av Lovisa Nilsson, f. 1865, och gården söder därom av Johan Svensson, f. 1874 (son till Sven och Anna-Maria Petersson uppe i övre byn), och hans hustru Mia (Maria), f. 1871 (dotter till framlidne båtsmannen Johan Bruhn). Båda var födda i Borgehage. Johan var ävenledes en av "amerikafararna" och hade skaffat sig ett ansevärt kapital. 1905 kom han hem från Amerika, och den 16 oktober samma år gifte de sig. De hade inga egna barn men en fosterson, Harry Svensson, f. 1907 i Kalmar. Han gifte sig vid mitten av 1930-talet och bosatte sig i "tryggestadsmarken", d.v.s. södra Borgehage.

Året 1929 inleddes med hårt vinterväder. Den vintern kom att gå till hävderna som en av de kallaste någonsin. Värst var kölden i februari månad. Mjöl'naren August Andersson noterade i sin "kvarnbok" att det var en hård snöstorm dagarna 13 -16 samt 22 - 24 den månaden. Temperaturen höll sig samtidigt på -12° C till -15° C, men kölden upplevdes såsom det dubbla genom stormen. Kalmarsund var isbelagt men ångfartyget Kalmarsund II kunde trots allt hålla den viktiga rännen öppen. Under februari och mars var det snöskottning så gott som varje dag. Stormvindarna medförde förstås också att han inte kunde mala något. Det var tid att skriva brev till de fyra barnen Karl, Ragnhild, Martin och John, som numera fanns i Amerika. Där fanns också Idas bror Per och hennes syster Anna. Barnen bodde i Minneapolis medan brodern och systemen fanns i Kalifornien.

Påskan inföll i slutet av mars. På annandag påsk var det snö och blåst; den 2 april var det återigen

en hård snöstorm. Borgehages bönder hjälptes åt att hålla bygatan och "gapet" uppe vid landborgen uppskottade. De turades om att köra mjölken till mejeriet i Borgholm, och den andra veckan i april var det Augusts tur. Då hade det dock hunnit bli mildväder igen. Lördagen den 20 april var det åter ett stort snöfall, denna gång i förening med åska! Den dagen var det västlig vind på morgonen, men den slog snart om till nordlig. Det var slädföre under hela april. Jo, visst var vintern 1929 något som borgehageborna skulle komma att tala om. (Möjligen överträffades den av de hårda vintrarna 1941 - 1942, men ändå återvände de gamla i byn alltid till jämförelser med 1929).

Det blev sommar det året också, och som vanligt presenterade Ölandsbladet i juni långa listor på badgäster som inskrivits i Borgholms "havsbad och kuranstalt". Dansen gick som vanligt i societetshuset och på badrestaurangen. Men drottning Victoria var inte på sitt Solliden. Hon låg sjuk i akut bronkitis i Mainau. Hennes lungfunktioner hade också allvarligt försämrats. I augusti berättade tidningen att konsulinnan Jenny Kreuger överlämnat ett större klädpaket till kyrkoherden Anders Berninger i Repplinge till socknens behovande. Fru Kreuger och hennes make hade nu blivit sockenbor. Barnförlamningen krävde i augusti 1929 flera dödsoffer på Öland. Man hade hittills konstaterat 27 fall i Kalmar län. Även andra sjukdomar såsom sömnsjuka och scharlakansfeber grasserade på ön.

Vid slutet av 1920-talet sålde Alma Karlsson ett par tomter till familjen Kreuger. Hon hade ärvt dem efter sin far, Noack Persson. Ägorna sträckte sig från Kungsgårdsalvaret ner till Kalmarsund. Det var den store finansmannen Ivar Kreuger och hans bror Torsten som 1929 köpte dem åt sina föräldrar, konsuln Ernst Kreuger och hans hustru Jenny. Under flera år hade de tillbringat somrarna i Borgholm där de från omkring 1915 bodde i "Villa Jenny" på Villagatan. Köpet av den nära Solliden belägna marken lär ha bekymrat drottning Victoria. Det har sagts att hon hade farhågor om att den kreugerska villan kunde komma att överglänsa hennes sommarslott. Nog blev det en pampig byggnad med 13 rum och en arkitektur som var mera slottslik än hennes Solliden. Den var så praktfull att den ibland av turister kom att förväxlas med detta. För borgehageborna sågs Hagaberg, som kreugervillan kallades, såsom höjden av lyx. Den stora parken med promenadvägar sträckte sig ända ner till Kalmarsund. Där fanns trädgårdsmästarbostad, tennis- och badmintonbanor och nere i skogen en näckrosdamm. Vid sundet fanns ett badhus och en liten hamnanläggning för mindre båtar. Men inte kunde den tävla med Solliden och dess italienska, engelska och holländska parkavsnitt.

Hagaberg betydde inte så mycket för folket i Borgehage. Det gavs inte så värst många arbetstillfällen hos konsulparet. Villan stod tom under den större delen av året. 1929 var de stora finanskraschernas år. När Ivar Kreugers finansimperium föll 1932 och hans liv ändades slocknade också glansen kring Hagaberg. Allt var så intimt förknippat med hans namn, även om det var föräldrarna som ägde det och bodde kvar ännu en tid. Vid mitten av 1940-talet förvärvades Hagaberg av doktor Brita Östberg, som bodde där med familjen under somrarna fram till mitten av 1950-talet. Till hennes förtjänst skall sägas, att hon bibehöll villans vackra fasad. Den förstördes genom de förändringar som senare gjordes av de nya ägarna. Till det negativa hör också, att dessa lät parkanläggningen förfalla. Parkvägen ner till sundet blev igenväxt, och föga kan man numera ana att den skogstjärn man idag kan se en gång var en vacker näckrosdamm. Sic transit gloria mundi.

Den växande byn

Borgehage by hade nu hunnit bli 100 år. I varje fall hade det funnits gårdar i den f.d. utmarken sedan 1830-talet. På 1930-talet växte byn såväl vad beträffar invånarantalet som till ytvidd och antalet hus. I den norra delen byggdes både bostadshus och sommarvillor. Tomterna var ju mycket attraktiva med hänsyn till utsikten mot Kalmarsund. Till de nya villaägarna hörde brunnsborrharen Canfield Andersson och hans maka Fanny. De hade t.o.m. en liten affär i ett uthus. Den blev populär bland borgehagebarnen, eftersom där fanns godis att köpa. Norr om Canfield Anderssons ställe bodde skutskepparen Edvin Pettersson med hustrun Anna. De hade tre barn, döttrarna Viola och Vivan samt sonen Alf.

Men främst var det den s.k. Tryggestadsmarken söder om byn som bebyggdes. Dessa nybyggare räknades till en början inte som bybor utan kallades mestadels för "dom där borta i tryggstamarka". Till dessa hörde borgehagesonen Albin Andersson, som skaffat sig en gård omedelbart söder om Per August och Betty Olssons (f.d. O P Larssons) gård. Således fanns det nu tre bondgårdar i övre byn, och längre söderut tillkom tre nya bostadshus: Gustav Franzéns, Manfred Anderssons och Harry Svenssons. Manfred var byggnadssnickare och delaktig i byggandet av de flesta bostadshusen i byn. Längst bort i söder bodde Elin Pettersson med dottern Anni i den gamla stugan. I den nedre tryggestadsmarken bortom f.d. "Sven.Bengts" gård och skomakarn Josef Svenssons lilla stuga, byggdes ett nytt hus. Det var Elins son Valentin Pettersson, trädgårdsarbetare på Solliden, som med hustru Ellen flyttade dit. Samtliga hus i "tryggstamarken" beboddes av arbetarfamiljer. Ännu skulle det dröja ett par decennier innan området exploaterades även för sommarstugor.

1920-talet hade varit ett framåtskridandets decennium. 1924 började de reguljära radiosändningarna. Men ännu på 1930-talet var det inte många som hade råd att skaffa sig radiomottagare. Den första telefonen blev installerad i byn. Den blev en kollektiv angelägenhet. Ett antal bybor gick samman och betalade för telefonen som installerats hos Viktor Andersson. Dit fick man gå om man ville ringa. Avgiften var inte alltför hög. 1929 var det 13 personer som var och en betalade 2 kronor och 32 ör, d.v.s. drygt 30 kronor, per kvartal. Bilar syntes började alltoftare synas på de öländska vägarna, men i Borgehage var ännu häst och vagn det enda samfärdsmedlet. Det vanligaste motordånet var ännu det som hördes då det tröskades i byn. Tröskverket drogs och drevs av en traktor. Först vid mitten av 1930-talet kom även andra motorfordon in i bilden. Brunnsborrharen Canfield Andersson hade inte bara en motordriven bormaskin utan också en stor motorcykel. Den första automobil som syntes i Borgehage under somrarna kördes av häradsskrivaren Thor Hanquist från Kalmar.

Det hade kommit in unga familjer i Borgehages gårdar och barnafödandet som varit lågt under 1900-talets två första decennier ökade nu påtagligt. Mot slutet av 1930-talet fanns det ett trettiotal barn i byn, och under nästkommande decennium ökade antalet till närmare femtio. Borgehage by var inne i en generationsväxling. 1935 lämnade mjölnaren August Andersson det jordiska. Hans svåger Olof Petter Larsson hade gått bort fem år tidigare. 1800-talsmänniskorna var gamla och hade lämnat över sina gårdar till nästa generation. De unga bönderna lät bygga nya lador och byn förändrades. Det stjerndalska huset uppe vid kvarnen hade man låtit bränna ned i september 1929, och den tomten var numera en ödetomt. Borta var det gamla huset på tomten bredvid, där det byggts ett missionshus. Makarna Otto och Linnéa Håkansson på gården Rom, f.d. torpet, var

såsom medlemmar i Borgholms Missionsförsamling eldsjälarna bakom detta.

År 1932 byggde Canfield Andersson ett garage för sin brunnsborrningsmaskin nära bysmedjan. En granplanta skulle komma att växa upp till en stor gran bredvid garaget. Kvarnen, smedjan, garaget och granen satte med tiden sin prägel på kvarnbacken. Byborna kallade kvarnbacken för "åsen", och den blev den givna platsen för t.ex. borgehagebarnens lekar. I Borgehage rådde ännu under 1940- och 1950-talen den bygemenskap som skapats av 1800-talsmänniskorna. Man samlades vid tröskningarna, husförhören, julkalasen, snöskottningen och - inte minst - vid det gemensamma midsommarfirandet. Det sistnämnda var byns största begivenhet. Midsommarstången kläddes och restes uppe på "åsen", på den plats där en gång den gamla "Petterssonkvarnen" stått. Barnen hämtade lövruskor nere i skogsdungarna och plockade blåklint och prästkragar på de norra lotterna. Det dansades några ringlekar redan då midsommarstången rests, men snart bjöds alla ner till Erik och Edit Lundberg på kaffe, kakor och saft i deras trädgård. Midsommarfirandet uppe på åsen fortsattes till solen började dala över sundet. Även sommargästerna deltog. Sedan blev det dans på Lundbergs loge i den gamla ladan i övre byn till tonerna av Ivar Krusells dragspel.

Från år 1938 hade Borgehage ett eget postombud. Gustav Krusell fick hand om byns postangelägenheter. Den krusellska stugans södra kammare blev "postkontor" och ute på stugväggen hängde den gula lådan för avgående post. I stugan bodde då Gustav och hans gamla mor Ida. I gatan utanför stugan fanns den långa raden av postlådor, bybornas såväl som sommargästernas d:o. Gustav cyklade varje vardag ut till landsvägen, där han lämnade den avgående postsäcken och hämtade den ankommande vid bussen. Han har antecknat i sin postliggare för t.ex. juli 1939, att det avsändes 288 vanliga brev, 5 rekommenderade brev, 206 kort och 6 paket. Antalet ankommande brev och kort antecknades inte, men det kom 45 paket och 7 postförskott samt 5 rekommenderade brev. Under den högfrekventa sommarmånaden juli var antalet besök i stugan ganska stort.

På 1940-talet föll världskrigets skuggor även över Borgehage by. Ofärdstiderna ute i Europa medförde beredskapsinkallelser. Männen i vapenför ålder fick lämna sina gårdar för att - som det hette - försvara fosterlandet. Inkallelserna skedde i flera omgångar, och det blev tungt för hustrur och de gamla i gårdarna att klara av jordbruken. Under ofredsåren vid decenniets mitt kom byn att på olika sätt märka av världshändelserna. Under några somrar bodde tonsättaren och musikkritikern Moses Pergament i Borgehage med sin familj. De bodde i fru Ehlin-Rosenborgs stuga och kvarn. Pergament var av judisk härkomst och fann tillvaron i Borgehage lugnare. Familjen var nog inte direkt trakasserad därhemma i stockholmsförorten Ålsten, där de annars bodde. Ändå gav den öländska vistelsen mera lugn och ro för Pergaments konstnärliga skapande.

Men ibland om somrarna kunde man även i Borgehage se en man spatsera omkring med stövlar och hakkorsbindel. Det var i och för sig en fridsam person, men hans klädsel väckte förstas anstöt hos mången. Nog måste Pergament ha känt en viss olust inför denna apparition. Andra konstnärer som bodde i Borgehage under somrarna på 1940-talet var landskapsmålaren Emil Hagström och den kanske något mindre kände Josef Öberg. Båda räknas till dem som kallas ölandsmålare. Öbergs porträttmålning av Ida Andersson, mjölnaren August Anderssons maka, tillkom i början av 1940-talet.

Han bodde under ett par somrar i den lilla röda stugan på Alma Johanssons tomt. I denna stuga

satt Ida modell för honom. På tavlan kan man i fönstret bakom henne se kvarnen. Denna målning av Öberg kan beskådas i Himmelsberga hembygdsmuseum

Den mest påtagliga påminnelsen om att ett krig rasade på andra sidan Östersjön var bomberna i Slottskogen natten till den 24 juli 1942. Den natten väcktes människorna i Borgholm med omnejd av dånet från bombplanen, bombkrevaderna och tryckvågorna. Fönsterrutorna på Sollidens slott liksom i husen på Villagatan krossades. Även i Borgehage kändes man av tryckvågens verkan. Också familjen Mosaes Pergament fick uppleva denna "bombnatt", då det ryckte och slet i dörrar och fönster. Lysbombarna, d.v.s. fallskärmsljusen lyste upp Kungsgårdsalvaret och slottsruinen. Bombplanen hade kommit in på låg höjd österifrån. De var ryska och hade av allt att döma felnavigerat. Piloterna hade på sina troligen bristfälliga och otydliga kartor tagit fel på Borgholm och den tyskockuperade danska ön Bornholm. Kungen, Gustaf V, var vid tidpunkten inte på Solliden och inte heller någon annan medlem av kungafamiljen. Men där fanns ett luftvärnsbatteri, som dock aldrig hann träda i aktion innanflygplanen var borta. Kränkningar av luftrummet över Öland och Gotland var legio. Luftskyddsövningar och därmed sammanhängande vistelse i potatiskällare och liknande var ständigt återkommande.

Under krigsåren drabbades ett par av byns invånare av den polioepidemi som härjade i de öländska bygderna. I båda fallen medförde sjukdomen handikapp. Året 1946 drabbades den övre byn av en dödsolycka och en storbrand. Bådadera drabbade familjen Krusell. Den 3 maj skällades en 15 månaders pojke, Ture Krusell, till döds. Han föll i en balja med kokhett vatten, och hans liv stod inte att rädda. Det var en av flera sorgliga händelser som drabbade familjen detta år. Pojkens farmor, Ida Andersson, dog den 1 juni. Den 19 juli utbröt eld i ladugårdslängan som tillsammans med hönshuset brann ned till grunden. Branden spreds, genom gnistregn också till Lundbergs lada, som likaledes förstördes tillsammans med hönshus m.fl byggnader. Brandorsaken är fortfarande hölj i dunkel. Självantändning kunde inte uteslutas genom att en tomflaska stod i ett söderfönster i Krusells lada. Den heta högsommardagen kan den ha verkat som ett brännglas och antänt halmen uppe på "slindret". Den utredande fjärdingsmannen förmådde en fyraårig pojke att "erkänna" att han tänt på genom lek med tändstickor. (Pojken fick en liten slant för "erkännandet"! Det lönade sig tydligen att erkänna "brott" man inte är skyldig till, åtminstone om förhöret hölls av fjärdingsmannen.

De frikyrkliga rörelserna hade vunnit insteg i Borgehage by genom Håkanssons, och nere i gården Rom hölls den första söndagsskolan. Det skedde alltså i missionsförsamlingens regi. Men i slutet av 1940-talet tog pingstförsamlingen över. Dessförinnan hade söndagsskola under ett par år hållits i f.d. Artur Petterssons hus. När Håkanssons flyttade till Borgholm övertog pingstförsamlingen missionshuset i Borgehage och renoverade det. Sedan hölls söndagsskolan där. Verksamheten var uppdelad i två klasser, en s.k. "sandlådeklass", för de mindre och en annan grupp för de större barnen. Det var under dessa år på 1950-talet som antalet barn var som störst i byn. Söndagsskolavslutningarna i juni skedde ofta i det fria, antingen uppe på "åsen" eller utanför Filadelfia som missionshuset numera hette. Under vinterhalvåret anordnades ofta möten med predikan av pastor Malte Olsson, som förestod pingstföreläsningen i Borgholm eller under ledning av någon av söndagsskollärarna. Mången borgehagebo sökte sig dit för att lyssna på sången och musiken.

1930-talsidyllen hade dröjt kvar i byn några år, men en viss utflyttning hade börjat under. åren i

slutet av 1940-talet. Det var inte alltid som det kom in nya bofasta människor i husen. Många kom att bebos av sommargäster. När t.ex. Håkanssons flyttat från Rom blev det sommarställe för Martha och Hjalmar Lundholm, skådespelarparet som var ägare till Vasateatern i Stockholm. I slutet av 1940-talet och under följande decennium gästades Rom av ofta av kända skådespelare. Man kunde under dessa år få se sådana berömdheter som Håkan Westergren, Inga Tidblad och Aino Taube promenera i bygatan, kanske i något ärende till postombudet Gustav Krusell. Det byggdes nya sommarstugor. Längst bort i Tryggestadsmarken, nära Svartebergas mark, byggde den kände "postgeneralen" Gerhard Horn (son till den framlidne kontraktsprosten i Repplinge, Johan Peter Horn) ett sommarhus med utsikt mot Kalmarsund. Men det fanns också exempel på företaganda i byn, t.ex. då Folke Lundberg och en kompanjon startade en snickeriverkstad i byn. Den byggdes på den tomt i övre byn där Erik Lundbergs lada och hönshus stått. Lokalerna sammanbyggdes med 1600-talshuset, Borgehages äldsta byggnad. Under några år skedde en tillverkning av trämöbler, men produktionen var i mindre skala. Rörelsen lades ned på 1960-talet. Canfield Anderssons brunnsborningsfirma har tidigare nämnts, och den fick efter dennes död en efterföljare genom Gustav Franzén. Den sistnämnde ägnade sig åt denna verksamhet endast under ett fåtal år. Han flyttade med familjen till Smedby utanför Kalmar, och huset övertogs av brodern Georg.

I Strandtorpsmarken, bortom Tryggestads och Svartebergas marker, bodde ett par bofasta familjer. Ernst och Agathe Ohlsén hade bott där sedan 1940-talet. De räknade sig som borgehagebor. Ohlsén kom från Svarteberga by, och var under en period landstingsman, och dessutom känd som konstnär. Hans träskulptur "Öländsk välmåga" blev uppmärksammas såväl i lokaltidningarna som i en stockholmstidning. Skulpturen råkade nämligen ha en påfallande porträttlikhet med prästen i Repplinge, hovpredikanten Anders Berninger. Huruvida detta var en medveten elakhet från konstnärens sida är svårt att bedöma i efterhand. De båda var inte direkt goda vänner. Vid ett möte i kyrkofullmäktige - det sista för året - hade hovpredikanten dristat sig att önska alla en god jul men tillagt: "alla utom två"! Den ene som avsågs var Ernst Ohlsén i Svarteberga; den andre var Theodor Brynielsson i Tryggestad, en annan för prästen misshaglig person. För denna julhälsning med viss "begränsning" fick Berninger genom annons i Ölandsbladet be båda om ursäkt! Var kommun- och kyrkopolitiken roligare förr?

Anders Berninger, präst i Repplinge 1928 - 1951, var minst lika färgstark som Strindbergs präst i Hemsöborna. Hans personlighet präglades av det skånska idiomet och hans sävliga sätt att vara. Predikningarna följde inte enbart rutinen. Ibland kryddade han dem med liknelser som förvisso inte var hämtade ur bibeln. Men han var genomsyrad av den andlighet som man förbinder med prästämbetet. (Förf. av denna krönika minns ett par av hans salvelsefulla predikningar). Ännu på 1940- och 1950-talen var prästen och "klockaren" centralpersonerna i socknen. Kantor Knut Tornborg var "klockare" i församlingen sedan tio år innan Berninger kom dit som präst. Han råkade komma till Öland från sin östgötska hembygd vid den tidpunkt, då Wolkoff var efterlyst för att ha skjutit ihjäl professorsdottern Greta Almkvist i Röhälla. Nu råkade Tornborg vara ganska lik denne illgärningsman och hade en likadan hatt som honom. Därför tog fjärdingsmannen fel på de båda. Repplinges "klockare" lär ha varit nära att gripas.

Borgehage blev snart en by som endast levde om somrarna. Jordbruk lades ned och antalet sommarstugor ökade under 1960-talet. Det var då som man t.o.m. fick bebygga kvarnbacken med två stugor. Byggnadstillståndet innefattade medgivande att placera dem högt upp på "åsen", närmast kvarnen, vilket fick mången i byn att reagera. Men det gjorde varken hembygds- eller fornminnesföreningarna. Husen inkräktade på marken runt kvarnen och var för en del störande för

miljön. Längre talade man om "skandalhusen i Borgehage". De hus som sedan byggdes bort i tryggestadsmarken placerades nedanför själva "åsen" d.v.s. landborgen, och kom inte att nämnvärt störa miljön, även om de i något fall kanske handlade om s.k. svartbyggen. Det byggdes också ett par stugor i den nedre tryggestadsmarken. Manfred Andersson, den f.d. borgehagesnickaren som flyttat till Stockholm på 1940-talet, slog sig där till ro med hustrun Karin samt barn och barnbarn om somrarna.

Borgehage vid millenniumskiftet

I Borgholms kommun finns det ett stort intresse att i Borgehage tillskapa ett nytt bostadsområde för att öka skatteunderlaget. Men det finns ingen vilja att åtminstone underhållsmässigt "kommunalisera" de hårt trafikerade vägarna i byn. Det är till föga tröst att man på stadsvis har försett bygatorna med gatuskyltar. Vägen bort mot Hagaberg och Solliden har fått beteckningen Övre Gärdesvägen. Det finns förstås också en Nedre Gärdesväg, nämligen den som går längs ekskogen och bort mot Solliden. (För bådadera är det numera stopp vid den kungliga egendomen). De nya gatunamnen är minst sagt diskutabla och har ingenting att göra med bytraditionen. Det hade varit i linje med denna att kalla de nämnda vägarna för Övre Åsvägen och Nedre Åsvägen. Ett annat omotiverat gatunamn är "Franzéns väg" i f.d. tryggestadsmarken. Vägen har ingen som helst anknytning till släkten Franzén. Den blev en lösning för familjen som efter en granträta tvingades nyttja den. Således borde den heta "Valentins väg".

Den aktuella vägen ledde ner till Stora och Lilla kärret samt Hästkärret. Det var på de isarna som byns barn brukade åka skridskor om vintrarna. Där nere fanns också två gångstigar som ledde bort till Strandtorps by. De användes från 1800-talet och fram till mitten av 1900-talet. En vägsträcka från Borgehages byväg genom tryggestadsmarken har blivit legitim och kallas "Midsommarstigen". Visst är namnet både romantiskt och logiskt eftersom den leder till platsen för det årliga midsommarfirandet. Men det är tyvärr en "olovlig" väg som tillkommit utan markägarnas tillstånd. Många av byns vägproblem är olösta. Ett sådant problem är nyttjandet av marken längs byvägen för parkeringar och spontan camping. Det ökande antalet besökare som vill beundra beståndet av våradonis (adonis vernalis, "Arontorpsrosen") innanför muren till Kungsgårdsalvaret har skapat behov av uppställningsplatser för bilar och turistbussar om våarna.

Förr var borgehagekvarnen byns igenkänningsmärke utifrån landsvägen, men numera kan de vägfarande se byns namn på en skylt därute. Byvägen har också blivit tillfartsvägen till Solliden. Fram till mitten av 1960-talet användes fortfarande den väg som leder över Kungsgårdsalvaret fram till sollidsporten. Mången borgehagebo upplevde Drottning Viktorias och H M Gustaf V:s ankomst till sitt sommarslott den vägen. Då stod barnen vid Sollidsporten och väntade på dem med flaggor i händerna. Det gjorde de tillsammans med honoratiores och sommargäster i ljusa sommarkläder. Numera är ju kungens och drottningens ankomst till Solliden inte någon officiell begivenhet. De åtnjuter den diskretion och självklara aktning som borgehageborna alltid visat de kungliga grannarna. Det är dock med en viss stolthet som man i byn kan säga, att "kungen tillhör vår vägförening".

Borgehagekvarnen är ett tyst vittne till det sekel som har flytt. Den kom till platsen år 1894 och "trädde i tjänst" året efter. Den representerar 1800-talsbyn. Vid ingången till 2000-talet stod den utan vingar. En höststorm år 1999 förvandlade den till en väderkvarnarnas "Venus från Milo". Men "petterssonkvarnen" prålar alltsedan 1940-talet med sin nya klädsel, då den i renoverat skick blev

sommarställe. Man kan säga att de båda kvarnarna representerar varsin epok i Borgehages historia. Borta är bysmedjan som stod nedanför kvarnen och fick på 1960-talet ge plats för sommarhusen. Den försvann ungefär samtidigt som de sista hästarna lämnade byn. Det var Karl Petterssons och Gustav Ohlssons hästar Svea och Freja som en gråkall novemberdag fördes till slakt. Ladugårdar och stall har blivit uppställningsplatser för den nyare tidens hästkrafter. Ladorna innehåller inte hö eller halm utan har t.o.m. blivit inredda såsom sommarbostäder.

Man talar om Borgehage som "idyllen nedanför landborgen" och "Sollidens granne i söder". Det är väl just så sommargästerna ser på byn. Man har distans till det som har varit en gång. Det finns inga personer kvar i byn av de släkter som fanns under torksomrarna 1867 och 1868 eller ens av de som upplevde nödåren 1914 - 1918. Men ännu i våra dagar upplever borgehageborna dystra och regniga höstar och snöstormar i januari - februari. Förr kunde man se männen i byn, iförda krimmelmössor, skotta upp bygatan och "ta upp gapet" så att mjölken kunde köras till mejeriet. ("Gapet" kallade man förr den smala utschaktade passagen genom "åsen"). Vid nordoststormarna snöade "gapet" igen så att all passage till och från byn hindrades. Idag hämtas mjölken från det fåtal kor som ännu finns i byn av Arlas tankbil. De fast boende fyller kyl och frys inför vintermånaderna, och en tillfällig isolering är inte den katastrof som t.ex. snövintrarna i början av 1940-talet var för byinvånarna. Även idag finns det ett byalag i Borgehage men ingen bystämma. Dagens byalag tillvaratar bybornas och även de sommarboendes intressen på ett förtjänstfullt sätt, och Borgehage lever sitt eget liv som förr men med större resurser.

1800-talsbyn har gått in i det nya seklet med en prognos som hade kunnat tala för en levande by med bibehållen särprägel. Idag finns det inte längre någon som mäktar slå vakt om byn. Tillsvidare har man från kommunens sida nöjt sig med att "lösa Borgehages vatten- och avloppsproblem". Alla byns invånare - fast boende såväl som sommarboende - har mer eller mindre påtvingats anslutning till det kommunala vattnet och de flesta även till det avloppssystemet. Varför prioriterades Räpplinges yngsta by till att erhålla denna "förmån"? Plötsligt ansågs VA-förhållandena i byn vara katastrofalt dåliga. Men det var de inte. Istället handlar det om att göra Borgehage till Borgholms sydligaste stadsdel. Genom att ett par områden bebyggs med bortåt ett 40-tal småhus skall man utveckla byn, men alla i byn vet att det handlar mest om att utveckla en byggnadsfirmas kapital. Denna har inte gjort några ansträngningar att bibehålla den aktuella egendomen som jordbruksfastighet. För kommunen finns det viktigare aspekter på byns attraktiva läge. Det har man visat vid taxeringen av fastigheterna på vad man kallar "gräddhyllan". Skatteunderlaget breddas och kommunen får sin tribut.

Från Borgholms kommuns sida är man i övrigt likgiltig för Borgehage by. Dess sköna natur och läge har lovprisats av drottning Victoria och senare av många konstnärer. Byn har fortfarande i denna dag sin tjusning för dem som valt att bo där, permanent eller sommarboende. Visst gläds mången åt vatten och avlopp, men de flesta har fått betala ett högt pris för moderniteten. Ovanpå priset läggs den avsevärt höjda fastighetsskatten, eftersom tillgången till kommunalt VA-system påverkar taxeringen. Det kommer att bli dyrt att bo i Borgehage by. Vem ser till byns miljö- och kulturvärden? Planerna på en stadsbebyggelse i Borgehage förpassas till stadsplanerarnas skräplåda. Vi som blivit födda och vuxit upp i byn, liksom alla andra som älskar dess nuvarande miljö, kräver att Borgehage bevaras.

En Historik av Ingemar Krusell

